

Komunikacija i odnosi u obiteljskom okruženju

Dadić, Julija

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:737590>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-21**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju

Diplomski sveučilišni studij pedagogije (dvopredmetni)

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru
Odjel za pedagogiju
Diplomski sveučilišni studij pedagogije (dvopredmetni)

Komunikacija i odnosi u obiteljskom okruženju

Diplomski rad

Studentica:
Julija Dadić

Mentorica:
Izv. prof. dr. sc. Rozana Petani

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Julija Dadić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Komunikacija i odnosi u obiteljskom okruženju** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2021.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Socijalna interakcija i vještine	3
2. 1. <i>Oblici komunikacije i vrste dijaloga</i>	6
2. 2. <i>Primarne i sekundarne grupe</i>	7
2. 3. <i>Referentne grupe</i>	8
3. Definicija i funkcije obitelji	9
3. 1. <i>Teorijska promišljanja o obitelji</i>	10
3. 2. <i>Evolucija obitelji i promjene unutar suvremene obitelji</i>	12
4. Roditeljstvo i odgojni stilovi	15
5. Komunikacija unutar obitelji	19
5. 1. <i>Uloga i važnost rane komunikacije</i>	21
5. 2. <i>Poteškoće u komunikaciji</i>	22
6. Metodologija istraživanja	24
6. 1. <i>Predmet</i>	24
6. 2. <i>Cilj</i>	24
6. 3. <i>Zadatci</i>	24
6. 4. <i>Uzorak istraživanja</i>	24
6. 5. <i>Postupak istraživanja</i>	25
7. Analiza i interpretacija rezultata	27
7. 1. <i>Verbalna i neverbalna komunikacija unutar obitelji</i>	27
7. 2. <i>Komunikacijske poteškoće i obiteljski konflikti</i>	31
7. 3. <i>Samoprocjena vlastitih komunikacijskih vještina i odgojnog stila</i>	34
7. 4. <i>Osobno zadovoljstvo obiteljskim odnosima</i>	38
8. Zaključak	41
9. Literatura	43
10. Prilozi	45

<i>10. 1. Protokol intervjuja za roditelje</i>	45
<i>10. 2. Podatci o intervjuima</i>	46
Sažetak	48
Summary	49

1. Uvod

Obitelj je temeljna socijalizacijska zajednica unutar koje pojedinac razvija svoje prve odnose s drugim ljudima te upravo u sklopu tih odnosa uči komunicirati i iskazivati vlastite misli, osjećaje i stavove. U tim je procesima ključna uloga roditelja koji bi trebali djetetu omogućiti uvjete za uspješan fizički i psihički rast i razvoj. Kvaliteta odnosa unutar obitelji najvažniji je čimbenik dječjeg napretka, ali i pravilnog funkcioniranja svih njezinih članova. Ključ kvalitetnih odnosa je učinkovita međusobna komunikacija koju karakterizira otvorenost i spremnost na izražavanje i prihvaćanje različitih mišljenja, ali i adekvatno rješavanje konflikata ukoliko, odnosno kad do njih dođe. Budući da dijete svoja početna iskustva o svijetu koji ga okružuje stječe upravo u obitelji, važno je da unutar nje pronađe sigurnost, ljubav i zaštitu koja će činiti osnovu svih njegovih budućih odnosa koje će stvarati tijekom života. Također, treba imati na umu kako je komunikacija proces i kao takva zahtijeva od roditelja i od djece posvećivanje i pažnju. Drugim riječima, uspješna međusobna komunikacija unutar obitelji iziskuje zajednički rad i suradnju.

Janković (2012) ističe kako je prvih par godina djetetova života ključno za njegovu biološku i psihološku izgradnju, ali i za formiranje osnovnih crta ličnosti, uspostavu sustava vrijednosti, stvaranje navika, učenje određenih znanja i vještina koje su nužne za život te opće upoznavanje samoga sebe i okoline. U tom je razdoblju djetetu potrebna podrška i poticaj roditelja u svrhu zadovoljavanja različitih potreba, počevši od onih emocionalnih i komunikacijskih pa sve do potreba za brigom i nježnošću. Roditeljski i okolinski utjecaji na dijete se prenose prvenstveno verbalnom i neverbalnom komunikacijom te se ovi oblici mogu provoditi namjerno i svjesno, ali i neplanirano i spontano. U svakom slučaju, i verbalno i neverbalno komuniciranje razotkriva određene misli, želje i emocije pojedinca. Upravo iz tog razloga, važno je da komunikacija unutar obitelji ne bude pasivna, nego aktivna i poticajna, pogotovo u razdoblju djetetove najranije socijalizacije (Janković, 2012).

Rana se socijalizacija unutar obitelji odvija putem odgoja na koji se gleda kao na poticaj i potporu u samom procesu razvitka djetetove ličnosti. U društvenom pogledu odgoj podrazumijeva prihvaćanje društvenih, moralnih i humanističkih vrednota, dok se individualno gledajući odgoj odnosi na zadovoljavanje temeljnih djetetovih potreba poput onih bioloških i socijalnih. Kada je riječ o individualnim ciljevima, važno je istaknuti kako pritom ne bi trebao postojati određeni odgojni ideal i univerzalna pravila, nego je ključno na svako pojedinačno dijete gledati kao na zasebnu individuu koju karakterizira specifična osobnost. Ipak, iako je

odgoj postupak usmjeren na pojedinca, ipak se generalno smatra društvenim činom budući da su obiteljski odnosi društveno uvjetovani i pod utjecajem su različitih socijalnih normi, vrijednosti i očekivanja (Maleš, 2011).

Valja naglasiti kako je u procesu odgoja neizostavna uloga roditelja, ali se ona danas u određenoj mjeri razlikuje u odnosu na roditeljsku ulogu u prošlosti. Tada su roditelji gotovo potpuno upravljali djetetovim odgojem, a danas je fokus usmjeren na dječju dobrobit te se njihova prava i potrebe više uzimaju u obzir. Obiteljski odnosi također doživljavaju transformaciju budući da se naglasak u sve većoj mjeri stavlja na kvalitetnu međusobnu komunikaciju članova, pogotovo roditelja i djece. Dakle, unutar obitelji poželjni su skladni obiteljski odnosi koji pospješuju stabilnost obitelji i utječu na stvaranje pozitivne atmosfere i poticajnog okruženja. Poticajno će okruženje omogućiti formiranje čvrstih emocionalnih veza koje će dugoročno povezati članove obitelji (Maleš, 2011).

Budući da su obiteljski odnosi temelj koji određuje kvalitetu svih budućih odnosa koje osoba razvija kroz život, ova je tematika relevantna na području pedagoške teorije i prakse i zbog svoje dinamičnosti iziskuje stalno analiziranje i istraživanje. Također, važno je istaknuti kako se u današnje vrijeme može primijetiti transformacija obitelji i njezine strukture, a samim time i međusobnih odnosa članova i njihove komunikacije. Upravo je iz tog razloga značajno proučavati međudnos obiteljske strukture i šireg društvenog konteksta koji tu istu strukturu formira i oblikuje. Budući da djeca svoje prve odnose grade unutar obitelji u neposrednoj interakciji sa svojim roditeljima, obiteljski je kontekst ključan za psihosocijalni razvitak djeteta te je važno proučavati obiteljsku komunikaciju i pružati određene smjernice za njezino poboljšavanje.

U teorijskom dijelu ovog diplomskog rada bit će više riječi o socijalnoj interakciji i samim oblicima i vrstama komunikacije koje su sastavni dio svake interakcije, a u nastavku će se iznijeti određene definicije i funkcije obitelji popraćene bližim pogledom na roditeljstvo i komunikaciju unutar obitelji. Metodološki aspekt sadrži objašnjenje samog predmeta i cilja istraživanja iz kojega su proizašli specifični istraživački zadatci koji će se nastojati potkrijepiti istraživačkim rezultatima. Posljednji segment rada, točnije empirijski dio sadrži analizu dobivenih podataka koja je podijeljena na nekoliko tematskih poglavlja koja prate određene zadatke istraživanja. U sklopu tih poglavlja interpretirat će se prikupljena iskustva roditelja vezana uz neposrednu (ne)verbalnu komunikaciju i odnose unutar njihovih obitelji.

2. Socijalna interakcija i vještine

Gledajući sa sociološkog stajališta, društveni život sačinjavaju različita ponašanja pojedinaca, odnosno specifični oblici društvenog djelovanja. Oni se još nazivaju i društvenom akcijom koja je obično usmjerena prema drugim ljudima ili se pak zbiva pod učinkom drugih ljudi. Općenito gledajući, većina onoga što pojedinac čini svakodnevno podrazumijeva neposredan ili posredan doticaj s drugima koji simultano utječu na njegov život. Takvo obostrano utjecanje na međusobno ponašanje zapravo se naziva socijalnom interakcijom koja čini osnovu društvenog života i predstavlja element koji se najčešće promatra s mikrosociološkog stajališta. To zapravo znači da su interakcije nešto uži društveni procesi koji se događaju na individualnoj razini, poput onoga što ljudi svakodnevno rade, osjećaju, misle i govore (Fanuko, 2012). Ukoliko njihova svakodnevna ponašanja posjeduju određenu namjeru, onda je riječ o djelovanju. Drugim riječima, kako navode Abercrombie i sur. (2008), ponašanje postaje djelovanje u onom trenutku u kojem dobije specifično značenje.

Prema Maxu Weberu, postoje četiri oblika ljudskog djelovanja, a to su tradicionalno, afektivno, ciljnoracionalno i vrijednosnoralno. Tradicionalno djelovanje počiva na tradiciji i događa se isključivo iz razloga jer se događalo i u prošlosti, dok se afektivno najčešće koristi kako bi se iskazali osjećaji. S druge strane, ciljnoracionalno djelovanje pojedinca navodi na to da, uz to što vrši usporedbu raznih sredstava koja mu mogu pomoći prilikom ostvarenja cilja, ujedno u obzir uzima i korisnost tog cilja. Vrijednosnoralno je djelovanje pak ono u sklopu kojega akter cilj smatra samodostatnim i ne uspoređuje nužno sredstva za njegovo postizanje. Ipak, u obzir treba uzeti da su ovi oblici tzv. *idealni tipovi* koji u stvarnosti ne postoje kao tako jasne i precizirane vrste, nego se djelovanje pojedinaca gotovo uvijek smatra određenom mješavinom dvaju ili više oblika djelovanja (Abercrombie i sur., 2008).

Drugim riječima, pojedinac istovremeno može razmišljati racionalno i afektivno te u obzir uzimati određeni cilj i sredstva za njegovo postizanje, u isto vrijeme pokazujući i vlastite emocije. U svakom slučaju, njegovo djelovanje posjeduje određeni smisao koji nadalje oblikuje njegove interakcije s drugim društvenim akterima. Ukoliko su te interakcije učestale, doći će do stvaranja uzajamnih očekivanja čije postojanje zahtijeva prilagodbu uključenih pojedinaca. Očekivanja su svojevrsne norme koje su nerijetko u fokusu svake interakcije i upravo one određuju u kojem će smjeru ta interakcija dalje ići i kako će se mijenjati. Pridržavanje normi čini interakciju kvalitetnijom i pojedincima pruža određenu razinu zadovoljstva koje im je potrebno kako bi osjećali potvrdu drugih (Abercrombie i sur., 2008). Dakle, kada je riječ o konceptu socijalne interakcije, važno je istaknuti kako se radi o jednom od temeljnih društvenih

procesa koji je u svojoj osnovi zapravo iznimno kompleksan i nalazi se pod utjecajem mnoštva socijalnih čimbenika. Interakcija je sastavni dio svakog odnosa pa tako i onog obiteljskog te je ključna u procesu razvoja kvalitetnih veza među pojedincima. Uspostava tih kvalitetnih veza započinje upravo od najranije dobi unutar same obitelji, a rano ostvarena interakcija i komunikacija pospješuje dječji razvitak. Iako roditelji nemaju u potpunosti jednake uloge, valja istaknuti kako se međusobno nadopunjuju te je ipak važno da i otac i majka u jednakoj mjeri sudjeluju u interakciji s djetetom i pružaju mu potrebnu podršku i razumijevanje.

Kada se govori o socijalnim vještinama, valja istaknuti kako one nastaju u sklopu različitih društvenih grupa kao što su obitelj i škola, a unutar kojih se događa učenja i razvitak pojedinca tijekom cijelog životnog vijeka. Malkić Aličković (2017) navodi kako razvijene socijalne vještine osobi omogućuju uspostavljanje kvalitetnih i uspješnih odnosa s drugima te potpomažu ostvarivanju različitih potreba, potencijala i sposobnosti. Često se ističe kako su socijalne vještine ključne za uspješno socijalno funkcioniranje, a obično obuhvaćaju razne strategije pomoću kojih pojedinac poboljšava međuljudske odnose.

Autorica nadalje navodi nekoliko dimenzija socijalnih vještina, a to su emocionalna izražajnost, emocionalna osjetljivost, emocionalna kontrola, socijalna izražajnost, socijalna osjetljivost i socijalna kontrola. Što se tiče emocionalne izražajnosti, ona se odnosi na sposobnost neverbalnog iskazivanja osjećaja, stavova i ostalih poruka, a prisutna je u svim društvenim situacijama neovisno o volji pojedinca. Drugim riječima, ponekad osoba nesvjesno i nenamjerno fizički pokazuje određene emocije u specifičnom kontekstu, a često se događa i to da ljudi iskazuju pozitivne emocije kao one koje su socijalno poželjne te pokušavaju prikriti negativne. U svakom slučaju, ljudi koji su uspješni u izražavanju osjećaja karakteriziraju se kao fleksibilni, dinamični, asertivni i spremni na suradnju. S druge strane, kod osoba koje su dominantno emocionalno supresivne dolazi do poteškoća u uspostavljanju bliskih emocionalnih veza te prikrivanje emocija, pogotovo onih negativnih, često loše utječe na njihove odnose i interakciju s drugima. Što se tiče djece, ona uče iskazivati emocije od najranije dobi unutar obitelji u čemu najznačajniju ulogu imaju njihovi roditelji. Njihova je zadaća da djeci ukažu na to da su i pozitivne i negativne emocije prihvatljive te da ih pouče njihovom pravilnom i konstruktivnom izražavanju (Malkić Aličković, 2017).

Nadalje, emocionalna osjetljivost odnosi se na sposobnost primanja i razumijevanja neverbalnih emocionalnih poruka. Pojedinci koji su emocionalno osjetljiviji ujedno imaju viši stupanj empatije te će jednostavno i precizno prepoznati različite emocionalne izraze druge osobe. Od treće godine na dalje povećava se djetetova sposobnost razumijevanja tuđih emocija što može pridonijeti tome da ga vršnjaci bolje prihvate. Što se tiče razlike u spolu, djevojčice

imaju nešto više razvijenu vještinu prepoznavanja osjećaja drugih, a tu je razliku moguće uvidjeti već i u novorođenčadi. Kao i kod emocionalne izražajnosti, i u slučaju emocionalne osjetljivosti uloga roditelja je ključna budući da upravo oni svojim postupcima predstavljaju najbolji primjer kako bi se djeca trebala ponašati (Malkić Aličković, 2017).

Sljedeća je dimenzija emocionalna kontrola koja podrazumijeva vještinu kontroliranja i regulacije neverbalnog i emocionalnog iskazivanja, ali i vještinu prikrivanja osjećaja. Iznimno je važno da pojedinac još od najranije dobi nauči pravilno kontrolirati vlastite emocije, pogotovo one negativne koje mogu imati loš utjecaj na njega i njegove odnose. Ipak, s druge je strane nepoželjna pretjerana i stroga kontrola koja može dovesti do toga da djeca potpuno izbjegavaju interakcije s drugima ili ih doživljavaju kao nešto nepoželjno. Pojedinac koji ima sposobnost emocionalne kontrole zapravo pokazuje emocionalnu stabilnost i sigurnost, a to su karakteristike koje mu mogu pomoći da u stresnoj situaciji aktivno priđe problemu, umjesto da se pritom koristi različitim pasivnim strategijama (Malkić Aličković, 2017).

Autorica također ističe kako se nasuprot emocionalnoj dimenziji nalazi ona socijalna pa su samim time važan sastavni dio socijalnih vještina socijalna izražajnost, osjetljivost i kontrola. Socijalna izražajnost predstavlja sposobnost verbalnog izražavanja i integriranja drugih u društvenu interakciju. Ovakve osobe karakterizira otvorenost i spontanost u započinjanju i vođenju razgovora. Budući da je iskazivanje emocija pomoću riječi jedna od ključnih dječjih potreba, u obiteljima u kojima se otvoreno govori o osjećajima djeca grade vokabular koji im pomaže u verbalnom izražavanju emocija. Nadalje, socijalna je osjetljivost vještina koja se odnosi na sposobnost primanja verbalnih informacija, a podrazumijeva znanje o društvenim normama i mogućnost adekvatnog shvaćanja različitih socijalnih situacija. Norme su važne jer usmjeravaju ponašanje pojedinaca u različitim kontekstima i ukazuju na to kakvi su oblici ponašanja zapravo prihvatljivi i poželjni, a kakvi ne. Temelji socijalne osjetljivosti grade se unutar obitelji, a nadalje se razvijaju kroz djetetove odnose s vršnjacima unutar vrtićkih skupina ili pak razrednih odjela. Posljednja se dimenzija odnosi na socijalnu kontrolu i predstavlja vještinu samopredstavljanja i igranja raznih društvenih uloga. Pojedinci koji imaju visoko razvijenu socijalnu kontrolu imaju sposobnost prilagođavanja raznim situacijama i usmjeravanja socijalne interakcije, predstavljajući se pritom pomoću asertivnih i obrambenih tehnika samopredstavljanja. Asertivnim se strategijama pojedinac koristi onda kada drugoj osobi želi sugerirati kako bi ga trebala vidjeti, dok one obrambene koristi kada brani vlastiti identitet (Malkić Aličković, 2017).

2. 1. Oblici komunikacije i vrste dijaloga

Svaki oblik socijalne interakcije uključuje neki oblik komunikacije pomoću koje pojedinci razmjenjuju informacije, ideje, mišljenja, stavove i mentalna stanja. Takva razmjena osigurava međusobno zajedništvo ljudi i postizanje zajedničkih ciljeva. Također, omogućuje usklađivanje aktivnosti i kao takva predstavlja osnovu društvenog života i međuljudskih odnosa. Temelj verbalne komunikacije je jezik kao kompleksan komunikacijski sustav koji pretpostavlja interakciju. Razgovor zahtijeva koordinaciju slijeda govora (Fanuko, 2012), ali i aktivnost i sudjelovanje svih onih koji su uključeni u taj razgovor (Crnjac, 2007).

Osim verbalnih, važni su i neverbalni elementi koji ukazuju na aspekte koje nije nužno moguće uvidjeti u procesu verbalnog komuniciranja, a obuhvaćaju govor tijela, fizički kontakt, parajezik – vokalne karakteristike govora (Fanuko, 2012) i izraze lica (Crnjac, 2007). Dakle, različiti neverbalni oblici komuniciranja poput gesti i kretnji djeluju kao svojevrsni signali kojima se ljudi koriste kako bi poslali specifičnu poruku. Ipak, važno je naglasiti kako komunikacija, verbalna i neverbalna, nije uvijek u potpunosti svjesna i namjerna. Velik udio međuljudskih odnosa i interakcija odvija se putem interpersonalne komunikacije koja uključuje kako svjesnu i namjernu, tako i nesvjesnu i nenamjernu razmjenu poruka. Interpersonalna komunikacija odnosi se na interakciju članova manjih, primarnih skupina kao što je obitelj. Brajša (1991) navodi nekoliko temeljnih funkcija ove vrste komuniciranja, a to su održavanje zajedništva, osiguravanje individualnog integriteta, oblikovanje suradništva i omogućavanje sporazumijevanja.

Kada je riječ o vrstama dijaloga unutar obitelji, Pećnik i Starz (2010) izdvajaju emocionalni, spoznajni i usmjeravajući dijalog u čijoj se osnovi nalaze roditeljska empatija, briga i usklađivanje s djetetovim potrebama. Navedene vrste razvijaju se u najranijoj dobi i nemoguće ih je razdvojiti budući da su međusobno povezani i isprepleteni. Emocionalni se dijalog pojavljuje prvi i dominantan je u prvim mjesecima djetetova života u kojima se stvara posebna privrženost između majke i djeteta. Komunikacija je najčešće neposredna te se javlja u situacijama koje karakterizira blizak fizički kontakt, situacijama u kojima je djetetu potrebna utjeha i situacijama kada mu je potrebna roditeljska potpora i odobravanje. Roditelji, a posebno majka, imaju značajnu ulogu u razvitku ove vrste dijaloga kroz uspostavljanje emocionalne komunikacije i pružanje podrške djetetu. Ovakva povezanost i intimnost u interakcijama osigurava uspješno povezivanje i uspostavljanje odnosa s drugima u kasnijim godinama djetetova života.

Sljedeća vrsta dijaloga je spoznajni koji se javlja u situacijama u kojima roditelji tumače i objašnjavaju djetetu svijet koji ga okružuje onda kada mu je potrebno određeno obrazloženje. U takvim je situacijama ključna upravo sposobnost roditelja da pomognu djetetu da razumije različite događaje kojima dodatno obogaćuje svoja osobna iskustva. Posljednja vrsta dijaloga je usmjeravajući dijalog koji se javlja onda kada roditelji usmjeravaju djetetovo ponašanje u svrhu zadovoljenja određenog cilja ili pak kada reguliraju njegovo djelovanje kroz postavljanje granica. Usmjeravanje vodi fokusiranju, a reguliranje poštivanju pravila, društveno prihvatljivim oblicima ponašanja, altruističkom ponašanju i empatiji. Roditelj ima ulogu vođe koji podržava dijete u onim aktivnostima u kojima je ono usmjereno prema specifičnom cilju, ali je njegov zadatak i da postavi realna očekivanja koja su usklađena s djetetovim mogućnostima i sposobnostima. Istovremeno, dijete treba biti svjesno tih očekivanja, a roditelj mora postaviti jasne granice i pravila te uvijek pružati dosljedne i precizne povratne informacije bez neutemeljenog kritiziranja djeteta (Pećnik i Starz, 2010).

2. 2. Primarne i sekundarne grupe

Određeni broj ljudi između kojih postoji konstantna i redovita interakcija čini društvenu grupu. O kakvoj god grupi da je riječ, njezini pripadnici posjeduju zajednički identitet koji je svojstven samo njima i koji ih izdvaja od drugih pojedinaca koji nisu članovi te skupine. U sklopu sociologijske znanosti društvena grupa je koncept koji se po svojim karakteristikama i značenju razlikuje od pojmova agregat i socijalna kategorija. Agregat se odnosi na skupinu pojedinaca koji su međusobno nepovezani i zapravo su se nenamjerno našli na istom mjestu u isto vrijeme. Dakle, interakcija među njima je minimalna ili nepostojeća te njihova pozornost nije usmjerena prema drugima, zbog čega se ovakav oblik sastajanja naziva nefokusiranim okupljanjem. S druge strane, društvena kategorija podrazumijeva pojedince koji su svrstani u skupinu prema određenim važnim karakteristikama poput prihoda, zanimanja, spola ili obrazovanja. Oni ne čine društvenu grupu jer među njima ne postoji nikakva povezanost niti interakcija, nego su povezani isključivo nekim zajedničkim značajkama (Fanuko, 2012).

Važno je istaknuti kako pojedinci mogu pripadati većem broju različitih društvenih grupa, ali nemaju sve podjednaku važnost. Fanuko (2012) ističe kako su neke od njih za pojedinca važnije jer utječu na više važnih aspekata njegovog života, a nazivaju se primarnim grupama. Dakle, primarne su grupe sačinjene od manjeg broja ljudi i dugotrajnije su od ostalih jer u njima vlada visoka razina bliskosti i povezanosti među članovima. Ključna primarna grupa je obitelj, ali i skupina prijatelja i vršnjaka. Unutar ovih grupa vrši se socijalizacija i društvena

kontrola, ali pojedincima istovremeno služe za zadovoljavanje različitih osobnih potreba. S druge strane, sekundarne su grupe brojnije, ali između članova ne postoji značajnija emocionalna povezanost. Dakle, njihovi međusobni odnosi nisu intenzivni, nego se temelje uglavnom na ispunjavanju određenog zajedničkog cilja. Drugim riječima, sekundarni su odnosi ciljno orijentirani, dok su primarni osobno orijentirani (Fanuko, 2012).

2. 3. Referentne grupe

Osim primarnih i sekundarnih grupa, važno je još dodatno spomenuti i objasniti referentne grupe. One služe pojedincima kao osnova za procjenu i oblikovanje vlastitih stavova, mišljenja i djelovanja te služe kao izvor psihološke identifikacije. Funkcije referentnih grupa mogu se podijeliti na normativnu i komparativnu gdje se normativna funkcija odnosi na utjecaj određene skupine na mjerila vrednovanja pojedinca koji dovodi do toga da osoba njeguje norme i vrijednosti grupe kojoj bi željela pripadati. Kada je riječ o komparativnoj funkciji, ona podrazumijeva uspoređivanje karakteristika referentne grupe i grupe kojoj osoba pripada. Ukoliko dođe do neslaganja između tih značajki, može se javiti osjećaj deprivacije koji se manifestira kao nezadovoljstvo zbog jaza između onog što osoba zaista ima i onoga što bi željela imati. Intenzivno nezadovoljstvo može dovesti do socijalne alijenacije, odnosno otuđenja (Fanuko, 2012). Kako navodi Mihić (2006), pojedinci ne moraju nužno pripadati određenoj referentnoj grupi kako bi se s njom identificirali, nego u nju mogu biti uključeni kroz prihvaćanje normi grupe i ponašanja njezinih članova. Drugim riječima, referentna grupa može imati određeni pozitivan ili negativan utjecaj na pojedinca čak i onda kada on nije njezin član i kada, kako ističe Fanuko (2012), ne postoji neposredna interakcija među njima. Međutim, kada osoba želi postati dio određene grupe, ona postaje aspirativna grupa, odnosno nešto čemu pojedinac teži (Mihić, 2006).

3. Definicija i funkcije obitelji

Čovjek je po svojoj prirodi društveno biće čija primarna socijalizacija započinje u njegovoj obitelji kao osnovnoj socijalnoj grupi. Institucija obitelji zapravo ima dugu povijest i iako je tijekom vremena doživljavala različite promjene, oduvijek je postojala u nekom obliku i imala je specifičnu strukturu. U svakom slučaju, obitelj je relativno trajna grupa čiji su članovi međusobno povezani jakim emocionalnim vezama koje mogu trajati cijeli život. Za Golubović (1981) je obitelj više društvena i kulturna negoli biološka jedinica koja je pod utjecajem različitih društvenih normi i pravila te ju karakteriziraju određeni ciljevi i funkcije.

Fanuko (2012) navodi pet ključnih funkcija koje su zajedničke obiteljima u svim društvima, a to su regulacija spolnog ponašanja, reprodukcija, socijalizacija, skrb, zaštita i emocionalna podrška te naposljetku, pridavanje društvenog položaja. Što se tiče regulacije spolnog ponašanja, autor navodi kako ne postoji društvo koje na određeni način ne pokušava urediti spolno ponašanje članova, najčešće putem bračnog i obiteljskog sustava, što zapravo dovodi do toga da po tom pitanju nigdje nije prisutna apsolutna sloboda. Također, da bi određeno društvo opstalo, unutar njega se mora vršiti reprodukcija članova, a upravo je obitelj sredstvo u sklopu kojega se osigurava izmjena generacija. Osim toga, autor ističe kako je socijalizacijska funkcija izuzetno važna za cjelokupno društvo jer omogućava pravilan razvitak svakog pojedinca kroz učenje normi, jezika, vrijednosti i običaja specifične kulture. U procesu socijalizacije ključna je uloga roditelja, ali osim toga, njihova je zadaća ujedno i da skrb i štite svoje potomstvo. Drugim riječima, obitelj je zajednica u kojoj se ostvaruje podrška i skrb članova čiji međusobni odnosi potpomažu zadovoljavanju raznih potreba. Naposljetku, pojedinac koji pripada određenoj obitelji istovremeno zauzima i određeno mjesto na društvenoj ljestvici položaja i statusa, a ujedno uči svoje mjesto unutar obitelji i unutar šire društvene grupe – etničke, rasne, religijske ili nacionalne (Fanuko, 2012).

Golubović (1981) navodi kako biološka osnova nije sama po sebi dostatna za formiranje obitelji budući da su njezini članovi uvijek podređeni određenim socijalnim pravilima i vrijednostima koje se prenose unutar obitelji. Drugim riječima, reprodukcija nije dovoljna, nego je potrebno da roditelji na svoje potomstvo prenesu specifične principe na kojima se temelji određeno društvo, ali i zahtjeve koji se iz njih formiraju. Autor navodi kako obitelj zapravo povezuje društveni sustav kao cjelinu i njegove članove, odnosno individue koje unutar nje zadovoljavaju vlastite osobne potrebe, ali i potrebe drugih. Svaka od tih individua svoju prvotnu interakciju započinje i ostvaruje upravo unutar obitelji u odnosu na druge generacije te se među

njima, ukoliko je komunikacija kvalitetna, stvaraju zdravi obiteljski odnosi ispunjeni zajedništvom i osjećajem pripadnosti.

Tijekom ljudske povijesti stvarale su se i nestajale brojne zajednice, a obitelj usprkos strukturnim i drugim promjenama ostaje konstantan fenomen. Upravo iz tog razloga, Ljubetić (2007) na obitelj gleda kao na univerzalnu i neizbježnu zajednicu koja čini sastavni dio ljudskih društava. Iako u različitim kulturama struktura i funkcije obitelji mogu biti različite, ipak postoji nešto što im je zajedničko, a to je složenost odnosa i interakcija među članovima. Međusobne interakcije pomažu razvitku različitih modela ponašanja i općenito, djeca unutar obitelji stvaraju odgojna iskustva koja su nužna za njihovu društvenu integraciju. Odnosi među članovima su kompleksniji, intenzivniji i dublji negoli u drugim društvenim grupama, primarnim ili sekundarnim, što dovodi do njihove trajnosti (Ljubetić, 2007).

3. 1. Teorijska promišljanja o obitelji

O kompleksnosti i značaju obitelji svjedoče rezultati mnogobrojnih istraživanja koji osvjetljavaju ovaj koncept i njegove karakteristike iz različitih kutova. Upravo ta raznolikost u podacima uzrokuje poteškoće u njihovom interpretiranju, budući da ih nije jednostavno svesti u okvire specifične teorije koja bi mogla obuhvatiti sve važne značajke. Zbog tog postoji niz različitih teorijskih pristupa koji na jedinstven način pružaju objašnjenja i pokušavaju dati cjelovitu sliku obitelji. Svaka od tih teorija često proizvede više pitanje negoli što pruži odgovora, zbog čega se iznova pokreću nova istraživanja kojima je cilj dati što preciznije rezultate i odgovore na postavljena pitanja o obitelji. Ipak, važno je naglasiti kako svaki teorijski pristup nosi određeni značaj i ima svoje mjesto u objašnjavanju koncepta obitelji (Janković, 1995).

Autor kao prvu teoriju navodi simboličko-interakcijsku teoriju koja u fokusu svog proučavanja obitelji ima komunikaciju njezinih članova te se upravo međusobna komunikacija smatra ključnom za opstajanje obiteljske strukture. Dakle, verbalna i neverbalna komunikacije provode se pomoću znakova i simbola u čijoj razmjeni sudjeluju najmanje dvije osobe i razmjenjuju stavove, mišljenja, osjećaje i vrijednosti. Ponekad u tom procesu može doći do nejasnoća koje je moguće razriješiti upravo kroz međusobnu interakciju i postavljanje pitanja. Budući da pojedinci zauzimaju različite uloge, njihova interakcija može se razlikovati s obzirom na to koju ulogu igraju u određenom trenutku. U tom su slučaju ključna tri trenutka, a to su preuzimanje specifične uloge, igranje uloge i kreiranje uloge. Kreiranje uloge nerijetko je pod neposrednim utjecajem okolinskih očekivanja koja usmjeravaju osobu i ukazuju na to

kakav oblik određena uloga mora imati. Ipak, kritičari ove teorije ističu kako zanemaruje odnose moći među članovima obitelji, a ujedno ne pridaje pozornost emocijama i nesvjesnim procesima (Janković, 1995).

Sljedeća je teorija sukoba u čijem su fokusu primarno konflikti u međuljudskim odnosima. Dakle, različite skupine unutar društva stupaju u sukobe utemeljene na različitim sukobima interesa, a naposljetku pobjedu odnosi ona skupina koja u datom trenutku posjeduje veću količinu moći. Iako se obiteljske veze temelje na prijateljstvu i sklonosti, zastupnici ove teorije ipak smatraju kako su temelj obiteljskih i partnerskih odnosa zapravo odnosi moći i sukobi. Ipak, teoretičari na sukob ne gledaju kao na nešto što je nužno loše, nego ga smatraju sastavnim dijelom obiteljskog života koji može ojačati veze među članovima. Naravno, naglašava se važnost kvalitetne komunikacije i međusobnog pregovaranja kako bi se postojeći konflikti mogli razriješiti. Ovoj teoriji kritičari zamjeraju preoštro osuđivanje ljudske prirode, a ujedno je iznimno kompleksno i gotovo nemoguće mjeriti i istraživati sukob kao fenomen (Janković, 1995).

Nadalje, autor navodi teoriju spolova koja se po nekim svojim temeljnim značajkama podudara s teorijom konflikata, ali u svojoj osnovi smatra kako je ljudsko društvo uređeno na način da muškarci dominiraju ženama koristeći moć. Kada je riječ o obiteljskim odnosima, teoretičari smatraju kako oni odražavaju i održavaju dominaciju muškaraca, a brak se smatra instrumentom moći unutar kojega vlada nejednakost. Kritičari zamjeraju ovoj teoriji to što se interakcije među spolovima svode isključivo na pitanja moći i dominacije što je poprilično apstraktno i ne mora nužno prikazivati neki konkretan odnos između žene i muškarca. Također, zanemaruju se altruizam, ljubav i sama suradnja među spolovima u svakodnevnim interakcijama (Janković, 1995).

Sljedeća je teorija socijalne potpore koja u svojoj osnovi kreće od solidarnosti, prihvaćanja i podrške među pojedincima. Obuhvaća šire odnose koji su usmjereni na međusobno pružanje pomoći i potpore, unutar ili pak izvan užeg obiteljskog kruga. Tri su različita oblika socijalne potpore, a to su subjektivni osjećaj potrebe za potporom i sami doživljaj onoga što je subjektu pruženo, zatim određivanje kvantiteta i kvalitete osigurane pomoći te naposljetku, ispitivanje okruženja koje čine pojedinci koji pružaju određeni oblik pomoći. Ključan nedostatak ove teorije odnosi se na nemogućnost preciznog mjerenja ovakvih odnosa, ali i pitanje procjene subjektivnog doživljaja u odnosu na ulaganja (Janković, 1995).

Za razliku od društvene podrške koja podrazumijeva velik broj odnosa koji su utemeljeni na pružanju pomoći, socijalna mreža odnosi se na trajniju komunikaciju među određenim pojedincima. Prema teoriji socijalne mreže, ovi odnosi nisu statični, nego se

nerijetko šire ili smanjuju, ovisno o interakcijama među pojedincima. Dakle, socijalna mreža zapravo je društveni fenomen koji je sveprisutan i okuplja ljude koji unutar te mreže imaju različite uloge te razmjenjuju informacije i resurse. Ukoliko osoba ima veći broj interakcija i međusobnih razmjena, njezina će mreža biti gušća i osoba će se jednostavnije suočavati sa različitim stresnim situacijama (Janković, 1995)

Posljednja teorija integrira prethodne dvije i naziva se teorijom društvene razmjene. Na pojedince se gleda kao na sudionike na tržištu koji razmjenjuju razne resurse u okviru svoje društvene mreže, pritom se fokusirajući na postizanje onog izbora koji donosi što manji rizik. Čak i kada je riječ o prisnim obiteljskim odnosima, zastupnici ove teorije smatraju da osobe u odnosima s drugim članovima obitelji nastoje maksimizirati korist, a minimizirati uloženo u svrhu postizanja određenog cilja. To se može objasniti na način da se u obzir uzme da ljudi vrlo često djeluju potpuno nesvjesno i ne definiraju svoje ponašanje kao takvo. Ono što je također ključno u sklopu ove teorije je i načelo recipročnosti, prema kojem prilikom razmjene resursa postoji određena uzajamnost. Dakle, ulaganjem jednog resursa vrši se zamjena za neki drugi resurs koji za pojedinca može imati veću ili manju vrijednost. Ako pojedinac osjeti da nije dobio onoliko koliko je zaslužio u odnosu na ono što je sam uložio, osjetit će nezadovoljstvo i nepravdu. Ukoliko dođe do toga, partneri se mogu aktivno truditi da ponovno uspostave ravnotežu koju su izgubili, mogu pokušati uvjeriti sebe ili druge da je taj odnos u kojemu se nalaze zapravo potpuno pravedan ili pak mogu prekinuti vezu. Poželjna karakteristika svake veze, bilo da je riječ o obiteljskoj, prijateljskoj ili partnerskoj, je kooperativnost koja se manifestira kroz nastojanje članova odnosa da povećaju zajednički profit kroz razmjenu punu povjerenja (Janković, 1995).

3. 2. Evolucija obitelji i promjene unutar suvremene obitelji

Prema Rosić i Zloković (2002), u povijesti se ističu dva temeljna oblika obitelji s obzirom na ulogu muškarca i žene unutar iste, a to su matrijarhat i patrijarhat. Matrijarhat podrazumijeva idealiziranje majke čija je uloga bila od esencijalne važnosti za cjelokupnu obitelj budući da je ona bila ta koja je zemljoradnjom opskrbljivala obitelj. S druge strane, otac kao lovac nije bio pouzdan osiguratelj hrane i opstanka. Također, imovina se nasljeđivala po majčinoj, a ne očevoj strani te su djeca uobičajeno nasljeđivala i majčinska imena. Nakon određenog je vremena uloga majke počela slabiti i žene u sve većoj mjeri počinju gubiti svoja prava, dok se s druge strane događa uspon muškarca i njegove očinske uloge. Važno je istaknuti kako je patrijarhat uglavnom bio zasnovan na širenju straha i upotrebi sile i moći za

marginalizaciju žena unutar, ali i izvan obitelji te je reprodukcija bila njihova gotovo pa jedina uloga (Rosić i Zloković, 2002). U razdoblju stare Grčke i Rima na temelju starog rimskog prava *pater familias*, odnosno muškarac kao glava obitelji, imao je veliku moć i vlast nad ostalim pripadnicima obitelji te ih je čak mogao i kazniti smrću. Također, imao je potpunu prevlast nad obiteljskom imovinom i mogućnost da njome upravlja (URL 1).

U drugoj polovici 18. stoljeća dolazi do ukidanja feudalnih odnosa i sve veći broj obitelji seli se iz sela u gradove odakle svakodnevno odlaze na posao u tvornice. Fokus je bio na ekonomskom blagostanju zbog kojega se zanemarivala obitelj i bliski obiteljski odnosi među članovima. Međutim, industrijska je revolucija naposljetku polučila i određene pogodnosti za razvitak mladih obitelji čiji su se članovi mogli osamostaliti i zasnovati vlastitu obitelj. Dakle, prelazak iz 18. u 19. stoljeće u potpunosti je transformirao američko i europsko društvo te dolazi do pojave urbanizacije, kapitalizma, industrijalizma i slobode govora, što sve posredno i neposredno utječe i na položaj obitelji u društvu i djece unutar obitelji. Dobrobit djece u ovom je razdoblju stavljena na prvo mjesto te postoje vrlo čvrste granice između privatnog, obiteljskog i javnog, društvenog života (Ljubetić, 2006).

Autorica također navodi kako je do značajnih promjena došlo u drugoj polovici prošlog stoljeća kada se počinje javljati sve veći broj različitih oblika alternativnih obitelji poput jednoroditeljskih obitelji, izvanbračnih parova i parova sa posvojenom ili udomljenom djecom, homoseksualnih obitelji i brojnih drugih. Dakle, u prvom redu dolazi do promjena u strukturi obitelji, ali i u roditeljskim ulogama i zadaćama (Ljubetić, 2006). Tradicionalno poimanje obitelji podrazumijevalo je oca koji radi i njegovu ulogu primarnog obiteljskog hranitelja, dok je majčina uloga bila da ostane kod kuće i brine o domu i djeci. Međutim, suvremeni su uvjeti, kako navodi Damjanić (2014), doveli do povećanja broja obitelji u kojima su oba roditelja zaposlena, odnosno do razvoja tzv. dvohraniteljskog modela obitelji, koji je „danas norma u većini razvijenih zemalja” (Damjanić, 2014: 30). Dakle, usporedno s promjenama na tržištu rada dolazi i do promjena unutar obiteljske strukture, koje dovode do slabljenja tradicionalnog modela koji naglašava ulogu muškarca kao hranitelja obitelji i žene kao njegovateljice (Galić, 2011).

U svakom slučaju, suvremena se obitelj svakodnevno suočava s brojnim poteškoćama i socijalnim očekivanjima, što može potaknuti negativne emocije kod njezinih članova. Moderni način života pojedinaca zapravo je uvelike okarakteriziran anonimnošću i nedostatku društvene kontrole i ljudi su uglavnom slobodni živjeti onako kako žele. Ta određena razina slobode uzrokuje različita mišljenja i stajališta prema suvremenim obiteljima pa neki smatraju kako su tradicionalne obiteljske vrednote ugrožene, dok drugi smatraju kako je klasična, tradicionalna

obitelj zastarjela. Statistički gledano, unutar suvremenih obitelji javljaju se dva ključna procesa, a to su smanjenje stope fertiliteta i povećan broj razvoda brakova. Valja ipak imati na umu da brak i potomstvo u suvremenom društvu više nisu činjenice koje se opće podrazumijevaju i takva tradicionalna mišljenja danas zapravo više nisu univerzalna (Fanuko, 2012). Ipak, teško je govoriti o tome što je ispravno, a što ne, budući da postoji mnoštvo (alternativnih) životnih stilova koji svakom pojedincu omogućuju da se uklopi u okvir koji smatra valjanim i poželjnim. U svakom slučaju, može se zaključiti kako su obitelj i brak dvije institucije koje su i dalje poprilično stabilne, ali definitivno doživljavaju transformacije u svojoj strukturi i obliku.

4. Roditeljstvo i odgojni stilovi

Roditeljstvo je jedna od ključnih životnih uloga koju pojedinac može preuzeti i koja sa sobom donosi veliku količinu odgovornosti i različite zadaće. Prvobitna dužnost svakog roditelja je skrb i briga o djetetu s ciljem zaštite njegove dobrobiti i interesa. Sve do kraja prošlog stoljeća roditeljstvo se izjednačavalo s majčinstvom te su jedino one bile uključene u različita istraživanja obiteljskih i roditeljskih utjecaja. Nešto veća pozornost očevoj ulozi i utjecaju počinje se pridavati tek u suvremenije doba, iako i danas postoje debate oko roditeljskih uloga (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Iako se u teoriji navodi kako bi oba roditelja trebala imati podjednaku ulogu u odgoju djece i sudjelovanju u zajedničkom životu, ipak se pokazalo kako postoje određene razlike između majki i očeva po pitanju uključenosti, aktivnostima, načinu odnošenja prema djetetu i različitim učincima na dijete. Promatrajući ove elemente, zapravo se može govoriti o majčinskoj i očinskoj praksi koje podrazumijevaju njihove interakcije s djetetom. Sve interakcije sadrže određenu razinu privrženosti između roditelja i djeteta, a ovim se konceptom ponajviše bavio Bowlby (1969, navedeno u Čudina-Obradović i Obradović, 2006) koji je pretpostavio da postoje tri ključna odnosa roditelj – dijete. To su sustav privrženost – skrbnik, sustav učenje – podučavatelj i sustav igra – partner, a svaki od njih ima specifičnu ulogu i važnost u razvitku djetetove osobnosti i njegovih kompetencija.

Kada je riječ o privrženosti, ona podrazumijeva intenzivnu emocionalnu vezu između roditelja i djeteta i iako ju dijete može razviti prema bilo kojoj odrasloj osobi koja brine o njemu, zapravo je uobičajena u odnosu s majkom. Razvija se kroz nekoliko razdoblja, a to su faza predprivrženosti, faza privrženosti, faza jasno izražene privrženosti i razdoblje recipročnog odnosa. Dakle, počevši od prve pa sve do posljednje faze, postupno se smanjuje djetetov strah kada majka nije prisutna te dijete nije isključivo fokusirano na nju. Iznimno je važno da dijete u najranijoj dobi razvije zdravu privrženost u odnosu s roditeljima, budući da ona utječe na kvalitetan razvoj zdravih odnosa s drugima u budućnosti. Ukoliko majka ili drugi skrbnik ne odgovara pravovremeno i adekvatno na djetetove potrebe i signale, ono će razviti nepovjerenje prema drugima i negativnu emocionalnost.

Neki autori i autorice, poput Arendell (2000, navedeno u Čudina-Obradović i Obradović, 2006), smatraju kako je majčinstvo za ženu najvažniji izvor identiteta te da je snažnije od bračnog statusa ili zanimanja. Općenito, čini se da je ta uloga ženama mnogo važnija negoli očinska uloga muškarcima, ali u obzir treba uzeti i činjenicu da se žene u odnosu na osjećaj majčinstva nerijetko osjećaju podvojeno budući da ta uloga donosi i dobre i loše

elemente. Iako može ispuniti i usrećiti ženu, ujedno donosi anksioznost, strah i moguću depresiju. Upravo ta suprotnost dovodi do zaključka da nije moguće na majčinstvo gledati kao na univerzalnu ulogu koja se opće podrazumijeva, nego predstavlja jedinstven doživljaj koji je specifičan za svaku ženu. Što se tiče stupnja bavljenja djetetom, istraživanja su pokazala kako postoji znatna razlika između majki i očeva s obzirom na uključenost u brigu o djetetu. Iako se odnosi mijenjaju i u suvremeno doba očevi postaju sve više uključeni u odgoj, ipak je uloga majki dominantna bez obzira na njihovo obrazovanje i zaposlenost, a sama kvaliteta majčinske uključenosti važna je za djetetov kognitivni razvoj. Neka su istraživanja također ukazala na to da se majke koje imaju viši obrazovni stupanj ujedno više posvećuju djeci te je njihova skrb kvalitetnija (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Kada je riječ o majčinskoj praksi, ona podrazumijeva sve one aktivnosti izravne uključenosti majke u brigu o djetetu, poput kupanja, hranjenja, presvlačenja, uspavlivanja, igranja s djetetom i brojnih drugih aspekata koji čine sastavni dio svakodnevnih aktivnosti u odnosu majka – dijete. Sve navedeno zapravo proizlazi iz djetetovih potreba koje su neodgodive i zahtijevaju određeni stupanj znanja i vještina, ali i majčinu sposobnost da s djetetom uspostavi duboku emocionalnu povezanost koja je nužna za djetetove buduće socijalne i kognitivne kompetencije. Ipak, neki teoretičari ističu kako će majčinska skrb i njega djeteta biti različita u različitim društveno-kulturnim kontekstima te da će biti oblikovana ekonomskim uvjetima, obiteljskim odnosima i osobnošću same majke. S jedne je strane moguće govoriti o univerzalnim majčinskim praksama koje su zajedničke majkama u različitim društvenim kontekstima, ali s druge strane valja naglasiti kako te prakse ne moraju nužno izgledati jednako za svaku od njih. Sve je veći broj tzv. specifičnih oblika majčinstva kao što su samohrane majke, zaposlene majke ili pak maloljetne majke te će njihova uspješnost u izvođenju majčinske uloge ovisiti naposljetku isključivo o njima samima i vještinama koje posjeduju (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Nadalje, Čudina-Obradović i Obradović (2006) ističu kako je pojam očinstva, kao i majčinstvo, složen koncept koji je u suvremenom društvu suočen sa brojnim društvenim očekivanjima i aktivnostima koje čine sastavni dio te roditeljske uloge. Pojam „otac” podložan je promjenama koje su uzrokovane društvenim i demografskim pomacima u svijetu, a prvenstveno podrazumijeva odnos koji može, ali i ne mora nužno sadržavati biološku sastavnicu. Postoje mnogobrojni oblici očinstva i svaki od njih sastoji se od zahtjevnih uloga koje oblikuju subjektivni osjećaj i doživljaj očinstva. U sklopu tih oblika događa se preklapanje tri aspekta: biološkog, hraniteljskog i odgojnog. Posljednja su dva aspekta nerijetko usko povezana te se očinstvo prema biološkom aspektu i aspektu uključenosti može podijeliti na

sljedeće: biološki očevi koji su uključeni u odgoj, biološki očevi koji nisu uključeni u odgoj, socijalni očevi uključeni u odgoj i socijalni očevi neuključeni u odgoj. Neuključeni očevi uobičajeno ne ispunjavaju očinsku ulogu te se iz tog razloga očinstvo definira kao svjesna i namjerna odluka muškarca da preuzme i igra ulogu oca (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Nadalje, autori navode kako muškarci očinstvo doživljavaju nešto drugačije negoli žene majčinstvo, a razlozi za to su različiti. U prvom je redu veći pritisak na žene da postanu majke, a i plodnost obično negativnije utječe na ženu negoli na muškarca. Dakle, očinstvo je nešto što je poželjno, ali nije nužno za muškarca niti će se smatrati ključnim dijelom njegovog osobnog identiteta. Ipak, suvremena istraživanja sve veću pozornost posvećuju istraživanje očinske uloge te se pokazalo kako se puni očinski identitet stječe onda kada se muškarac aktivno uključi u različite aktivnosti koje obavlja sama majka. U trenutku kada stekne vještine i znanja, postat će sigurniji u sebe i svoje roditeljske kompetencije. Vrijeme kada se to događa nije univerzalno, nego jedinstveno za svakog muškarca ponaosob, a pokazalo se kako se mlađi muškarci nešto kasnije uključuju u skrb o djetetu negoli oni koji su stariji. Također, važno je naglasiti kako nije dovoljno da otac samo preuzme elemente majčinske prakse, nego da aktivno izražava emocije, brine o djetetu te iskazuje interes za njegovu dobrobit i razvoj. Takva će bliskost u ranom djetinjstvu pozitivno utjecati na bliskost u kasnijoj dobi i prilagođenost djece u odrasloj dobi i vlastitoj obitelji (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). U svakom slučaju, majke i očevi trebali bi raditi na razvitku i njegovanju partnerskog roditeljskog odnosa unutar kojega će biti ravnopravni i zajednički donositi odluke koje su važne za njihovu obitelj.

Što se tiče roditeljskih odgojnih stilova, oni podrazumijevaju specifične oblike roditeljskog ponašanja koji su usmjereno na posredan ili neposredan odgoj djeteta. Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode tipologiju koju su 1983. iznijeli Maccoby i Martin te su izdvojili četiri oblika roditeljskih odgojnih stilova na temelju dimenzija nadzora (zahtjevnosti) i topline. Prvi stil je autoritarni stil koji je karakterističan za roditelje koji su visoko na dimenziji kontrole, a nisko na dimenziji topline. Drugim riječima, ovi su roditelji iznimno strogi i nadziru dijete, istovremeno mu ne pružajući dovoljno topline i ljubavi. Postavljaju stroge granice i kažnjavaju djetetove prekršaje, ponekad i fizički. Djeca koja žive pod utjecajem autoritarnih roditelja nerijetko su povučena, bojažljiva, nesigurna, imaju manjak samopouzdanja i nisu spontana. Sljedeći je odgojni stil autoritativni, a njega karakteriziraju roditelji koji pred dijete postavljaju zahtjeve i pravila te ga nadziru, ali mu ujedno pružaju dovoljno ljubavi i podrške. Djeca ovakvih roditelja pokazuju spontanost, slobodno iskazuju osjećaje, samostalna su i maštovita. Nadalje, permisivni roditeljski odgojni stil karakterističan je za roditelje koji su nisko na ljestvici nadzora, ali visoko na ljestvici nadzora. Drugim riječima, pred djecu ne postavljaju

zahtjeve ni pravila, ali pokazuju mnogo ljubavi i potpore, što može dovesti do toga da se djeca osjećaju nesigurno i pokazuju impulzivna ponašanja. Posljednji je stil zanemarujući odgojni stil koji je karakterističan za roditelje koji djeci postavljaju male ili nikakve zahtjeve, a ujedno ih zanemaruju i ne pokazuju im ljubav. Rezultat ovakvog odgoja su djeca koja se osjećaju odbačeno, pokazuju otpor prema roditeljima i ne uspijevaju razviti socijalne kompetencije. U svakom slučaju, roditeljski stil odgoja i odgojni postupci imaju velik utjecaj na djetetov razvoj, a najvažnije je da u tom procesu ostanu dosljedni (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

5. Komunikacija unutar obitelji

Komunikacija je proces s kojim se dijete po prvi puta susreće unutar svoje obitelji gdje usvaja brojna iskustva komuniciranje putem interakcije s drugim članovima obitelji. Drugim riječima, obitelj je primarna socijalizacijska zajednica unutar koje dijete usvaja osnovna životna znanja, a kroz odnose s drugima gradi sliku o sebi i svijetu oko sebe. Isključivo otvorena i slobodna međusobna komunikacija unutar obitelji može potaknuti stvaranje pozitivnog ugođaja unutar kojega će svaki član moći podijeliti svoje misli (Ferić i Žižak, 2003).. Naravno, u obzir treba uzeti da čak i u okviru najkvalitetnijih obiteljskih odnosa povremeno dolazi do konflikata, ali je ključ njihovog rješavanja u pravilnoj i otvorenoj komunikaciji koje će omogućiti da se sukobi riješe na što jednostavniji način. Kako navode teoretičari sukoba, konflikti ne moraju nužno biti nešto isključivo negativno, ali unutar onih obitelji koje karakteriziraju nezdravi međusobni odnosi članova, ti se sukobi mogu perpetuirati i proizvoditi neučinkovitu interakciju koja ne osigurava rješenje istih.

Kako navode Zloković i Čekolj (2018), odnos između djeteta i njegovih roditelja određuje razvoj djetetove ličnosti i oblikuje njegove stavove, vrijednosti, ideala, ali i odnose koje gradi ili će u budućnosti graditi s drugim osobama. Način na koji će unutar tih odnosa komunicirati rezultat je različitih bioloških procesa, kognitivnih vještina i specifičnih okolinskih faktora. Važno je istaknuti kako je komunikacija uz obiteljsku koheziju i fleksibilnost najvažnija dimenzija obiteljske funkcionalnosti, a čak se smatra preduvjetom za razvitak druge dvije navedene dimenzije. Za harmoničan i kvalitetan odnos roditelj – dijete karakteristično je mnogo pozitivno usmjerene interakcije i međusobne komunikacije koja je ispunjena povjerenjem i poštivanjem. Ključno je da roditelji i djeca usvoje važnost svakodnevne komunikacije, a ne samo komunikacije koja je usmjerena na rješavanje određenog problema kada se on pojavi. Drugim riječima, kvalitetna međusobna komunikacija može služiti kao preventivno sredstvo te može pridonijeti smanjenju nekih oblika nepoželjnog ponašanja kod djece. Naravno, iako roditelji imaju ključnu ulogu u procesu podučavanja komunikacijskih vještina, važno je da i svi drugi članovi obitelji budu aktivno uključeni kako bi se izgradili dobri temelji komunikacije koja je ključna za uspješno funkcioniranje i suživot (Ferić i Žižak, 2003).

Valja imati na umu kako je komunikacija unutar obitelji uvijek obogaćena mnoštvom različitih emocija, kako pozitivnih, tako i onih negativnih. Unutar obitelji postavljaju se temelji emocionalne inteligencije koja obuhvaća nekoliko dimenzija, a to su emocionalna samospoznaja, regulacija ponašanja, samomotivacija, empatija i socijalne vještine. Općenito govoreći, djeca se rađaju sa određenim sklonostima pozitivnim ili pak negativnim emocijama,

a kasnije u odnosima s drugima prepoznaju te osjećaje i grade modele o njima. Također, uče prepoznavati i tuđe emocije te ih usklađivati sa vlastitima, a istovremeno usvajaju koji su osjećaji primjereni za određenu situaciju (što je zapravo većinski društveno uvjetovano) (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Od svih se članova obitelji očekuje uspostavljanje emocionalne povezanosti, razvitak empatičnosti, otvoreno i jasno iskazivanje vlastitih emocija u komunikacijskim procesima i pokazivanje ljubavi i brižnosti (Zloković i Čekolj, 2018).

Iako je važno da među svim članovima vlada kvalitetno uspostavljena komunikacija, ipak je interakcija između roditelja i djeteta primarna i temelj je za djetetov pravilan socijalni razvitak. Topla i podržavajuća komunikacija pomaže razvoju duboke povezanosti koja je ključna za uspostavljanje veze roditelj – dijete. Istraživanja koja su se bavila analiziranjem komunikacije unutar obitelji pokazala su kako je jedan od elemenata čvrste povezanosti između roditelja i djeteta njihova sposobnost da međusobno razmjenjuju poruke i signale. Ovaj se postupak naziva kontingentnom komunikacijom i odnosi se na suradnički odnos roditelja i djeteta u sklopu kojega roditelj neposredno prima signale od djeteta i prikladno odgovara na njih. U tako uspostavljenom procesu dijete osjeća sigurnost jer roditelj reagira na njegove potrebe te se među njima stvara povezanost koja pozitivno utječe na izgradnju odnosa (Siegel i Hartzell, 2003).

Kako navode autori, kontingentna komunikacija podrazumijeva suradničku komunikaciju koja potpomaže razvitak empatije, budući da pojedinci uzimaju u obzir tuđa mišljenja i kroz njih promatraju vlastita. Svrha je u tome da osoba koja prima poruku aktivno sluša sugovornika i adekvatno reagira na ono što je čula, bez opterećivanja događajima iz prošlosti, odnosno, fokus je na trenutnoj razmjeni informacije. Ovaj oblik komunikacije podrazumijeva reagiranje roditelja na djetetove signale i pridavanje pozornosti aktivnom slušanju njegovih stvarnih želja i potreba. Ipak, važno je istaknuti kako djetetove poruke nisu uvijek potpuno jasne i očite pa ih roditelji ponekad moraju "dešifrirati" kako bi ih razumjeli (Siegel i Hartzell, 2003).

Autori naglašavaju kako je kontingentna komunikacija ključna u interakcijama jer pomaže pojedincu da se poveže s drugom osobom, ali i sa samim sobom – kada je prisutna u međusobnoj komunikaciji, pojedinčev osjećaj o samome sebi je pozitivan jer se osjeća podržano. Isto tako, kada je riječ o obiteljskim odnosima, roditelju omogućuje povezivanje sa djetetom i omogućuje mu da postane osjetljiv na njegove potrebe, što djetetu pruža sigurnost i osjećaj da ga majka ili pak otac uistinu razumiju. Ipak, komunikacijski proces nikada nije u potpunosti savršen pa se ponekad može dogoditi da roditelj ne razumije signale koje mu dijete šalje što može dovesti do pojave frustracije kod djeteta. U nekim je slučajevima izazovno i

komplikirano razumjeti pružene signale, a može se dogoditi i da je neku djecu posebno teško razumjeti i utješiti. Također, roditelj se može susresti s teškoćama ukoliko on sam nije razvio osjećaj povezanosti s roditeljima u vlastitom djetinjstvu. Važno je istaknuti kako nijedan roditelj nije u mogućnosti u svakom trenutku pružati suradničku komunikaciju, ali česta iskustva u kojima se dijete osjeća povezano s roditeljima su zapravo esencijalna u procesu izgradnje kvalitetnih veza i interakcija. Isto tako, ukoliko dođe do problema ili konflikta u interakciji, važno je djetetu dati do znanja da se svaki odnos može ponovno obnoviti, čak i onda kada dođe do nesporazuma. Nesporazumi se mogu pojaviti u situaciji u kojoj roditelj propusti priliku za ostvarenje povezanosti s djetetom kroz slušanje njegovih potreba i prikladno odgovaranje. To se može dogoditi onda kada roditelj reagira isključivo iz vlastite pozicije i stajališta i na taj način ne uspije ostvariti vezu s djetetovim stvarnim iskustvom (Siegel i Hartzell, 2003).

5. 1. Uloga i važnost rane komunikacije

Kada je riječ o ranoj komunikaciji, valja istaknuti kako se djeca rađaju kao prosocijalna bića i od najranije su dobi orijentirana na druge ljude, njihove socijalne signale i interakciju s njima. Takva fokusiranost na društvenu okolinu zapravo predstavlja temelj za razvitak komunikacije, koji je važno razlikovati od usvajanja jezika i razvitka govora. Komunikacija je osnova za učenje jezika, dok govor predstavlja komunikacijsko sredstvo. Tek nakon što dijete usvoji osnovne komunikacijske vještine i znanja, moguće je govoriti o širenju njegovih jezično-govornih mogućnosti. Česta podjela rane komunikacije je na predjezičnu i jezičnu, ali treba uzeti u obzir da je ona donekle pojednostavljena jer u obzir uzima samo verbalne i neverbalne komunikacijske elemente, a zanemaruju se određene promjene do kojih dolazi u procesu komuniciranja (Ljubešić i Capanec, 2012).

Odnosno, sama odluka pojedinca da drugoj osobi želi prenijeti specifičnu poruku podrazumijeva određeni stupanj namjere da se nešto iznese. Dojenče u najranijoj dobi zapravo nema namjeru svojim signalima pozvati roditelja, ali s vremenom se njegove sposobnosti učenja razvijaju i dijete shvaća da određena ponašanja i poruke privlače roditelje. Dakle, rano razdoblje u kojem dijete još uvijek nije naučilo svjesno i namjerno slati signale i poruke naziva se fazom predintencijske komunikacije. U tom razdoblju dijete nije svjesno kako njegovo ponašanje utječe na njegovo okruženje i zapravo ne djeluje s ciljem da proizvede neki efekt. S druge strane, u trenutku kada dijete manifestira određena ponašanja i šalje poruke s namjerom i ciljem, ono je zapravo usvojilo intencijsku komunikaciju čiji je razvoj najznačajniji krajem

prve godine njegova života. Taj prelazak iz faze predintencijske u fazu intencijske komunikacije značajan je za djetetov razvoj, a unutar intencijske faze najprije se koristi nesimbolička, a zatim i simbolička komunikacija – komunikacija putem jezika (Ljubešić i Capanec, 2012). Autorice ističu kako djeca jezik koriste u različite svrhe, a Bates i sur. (1975, navedeno u Ljubešić i Capanec, 2012) podijelili su ih na imperativne i deklarativne. Kada je riječ o imperativnim funkcijama, onda dijete roditelja ili drugu osobu koristi u svrhu ostvarivanja određenog cilja, dok se deklarativne koriste kako bi se usmjerila pažnja druge osobe i kako bi se izvršila podjela iskustva.

Nadalje, jasno je kako su djeca od svog rođenja i najranije dobi izložena govoru i interakcijama ljudi koji su im najbliži i s kojima i sami stupaju u primarnu komunikaciju. Naravno, tada još uvijek nisu dovoljno kognitivno razvijena kako bi razumjela konverzacijske razmjene kojima su izložena, ali s vremenom razvijaju sposobnosti i vještine komuniciranja koje im omogućuju da i sami sudjeluju u razumijevanju i stvaranju jezika. Svakodnevne interakcije sa skrbnicima ili roditeljima omogućuju djeci da uče kroz rutine s kojima su dobro upoznati, a kako se dijete razvija i bliži drugoj godini života, mijenja se način njegova razumijevanja svijeta. Drugim riječima, više se oslanja na socijalne negoli na perceptivne signale (Romski i Sevcik, 2005).

Općenito, autori se slažu u mišljenju da roditelji imaju ključnu ulogu u ranom procesu razvitka djetetovih vještina komuniciranja, a njihovo mišljenje dijeli i Berk (2018) koji smatra da je poticanje rane komunikacije važno kako bi dijete s vremenom moglo usvajati nove komunikacijske oblike te kako bi što jednostavnije razvilo verbalnu iz neverbalne komunikacije. Autor ističe kako je komunikacija licem u lice između roditelja i djeteta ključna budući da se ostvaruje međusobni kontakt očima, a djeca uče odgovarati na poruke sugovornika i mijenjati njihov redoslijed. Također, s kognitivnim se razvojem povećava i njihova sposobnost zadržavanja pozornosti na jednoj temi razgovora te se s vremenom pojavljuju i nešto naprednije tehnike vođenja razgovora. Fokus je na roditeljima i njihovom strpljivom i osjetljivom komuniciranju s djecom koje potiče i pomaže održavanju konverzacijskih vještina, a ujedno treba naglasiti i kako prisutnost braće i sestara potiče konverzacijske vještine kod djece (Berk, 2018).

5. 2. Poteškoće u komunikaciji

U svim međuljudskim odnosima ponekad dolazi do problema u komunikaciji i razumijevanju, što je čest slučaj i unutar obiteljskih odnosa. Teško je govoriti o nekim

univerzalnim obrascima komunikacije koji bi se trebali primjenjivati kako među pojedincima ne bi došlo do konflikata, budući da je svaka obitelj specifična i ima jedinstvenu dinamiku. Najčešće su međusobni sukobi članova obitelji uzrokovani nesporazumima koji nastaju kao rezultat nekvalitetne ili nedovoljne komunikacije o nekom problemu ili pitanju koje se pojavilo.

Iako bi roditelji trebali biti primjer i model pozitivne komunikacije za dijete, ponekad su suočeni s vlastitim teškoćama ili mentalnim stanjima koja ne mogu objasniti djetetu i zbog kojih njihova interakcija gubi na kvaliteti. Ako se nađu u razgovoru s djetetom kojeg smatraju beskorisnim i besmislenim, moguće je da će se osjećati frustrirano i neće u obzir uzeti djetetove potrebe ni činjenicu da je za njega taj razgovor vjerojatno važan. Kada su djeca malena, roditeljima je teže održati razumnost u interakciji s njima, što može biti iscrpljujuće i dovesti do nepoželjnih komunikacijskih oblika poput kritika ili prodika. U takvim će slučajevima dijete vrlo vjerojatno izbjegavati razgovor s roditeljima budući da se u njemu ne osjeća ugodno i podržano. Često dijalog roditelj – dijete više nalikuje na dva zasebna monologa u kojima nedostaje međusobnog razumijevanja i aktivnog slušanja druge strane. Naravno, problem ovakve međusobne komunikacije nije u manjku ljubavi, nego u manjku komunikacijskih vještina koje oblikuju smislenost samog interakcijskog procesa (Ginott, 2005).

Isto tako, Ferić i Žižek (2004) navode kako problemi u obiteljskoj komunikaciji često nastaju u atmosferi koja je zatvorena i nepoticajna za dijete, čime se negativno utječe na njegovu slobodu izražavanja. Dijete uči da postoje ispravna i neispravna ponašanja, kao i dobri i loši osjećaji, zbog čega nerijetko zadržavaju vlastite emocije u sebi i ne izražavaju ih u komunikaciji s roditeljima. Ukoliko u obitelji u kojoj je uspostavljena zatvorena komunikacija dođe do nekog problema, on neće biti tema zajedničkog razgovora nego će se uglavnom ignorirati, što ujedno onemogućava njegovo rješavanje. Dakle, unutar obitelji je poželjno razvijanje pozitivnih međusobnih odnosa koji će biti utemeljeni na otvorenoj komunikaciji koja dopušta neslaganja i izražavanje kako pozitivnih, tako i negativnih emocija (Ferić i Žižek, 2004).

Iako ne postoji univerzalna formula za komunikaciju s bližnjima, ključno je poticanje dijaloga unutar kojega će obje strane moći otvoreno iskazati mišljenja i osjećaje bez straha od neuvažavanja. Odnos roditelj – dijete treba biti ravnopravan, bez osjećaja da je jedna strana podređena, a druga nadređena. Postavljena pravila i granice moraju biti jasne te ih se svi članovi obitelji moraju dosljedno pridržavati kako bi se uspostavila rutina i kako bi interakcija bila što kvalitetnija i uspješnija. Naravno, uloga roditelja u razvijanju komunikacijskih vještina i vještina aktivnog slušanja kod djeteta je ključna, ali valja naglasiti kako i drugi članovi trebaju biti uključeni kako bi dijete usvojilo pravilne načine i oblike komunikacije s drugima (Ferić i Žižek, 2004).

6. Metodologija istraživanja

6. 1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je komunikacija i odnosi u obiteljskom okruženju.

6. 2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je prikazati dinamiku međusobnih odnosa i karakteristike komunikacije unutar obiteljskog okruženja kroz pregled neposrednih iskustava roditelja.

6. 3. Zadatci istraživanja

Iz navedenog istraživačkog cilja proizlaze sljedeći zadatci istraživanja:

1. Opisati verbalne i neverbalne oblike komunikacije unutar obitelji.
2. Prepoznati komunikacijske poteškoće koje se javljaju među članovima unutar obitelji.
3. Saznati kako roditelji procjenjuju vlastite komunikacijske vještine i odgojni stil.
4. Opisati roditeljski osobni doživljaj i zadovoljstvo međusobnim obiteljskim odnosima.

6. 4. Uzorak istraživanja

Tablica 1. Podatci o sugovornicima

	DOB	ZANIMANJE	BROJ DJECE
Sugovornica 1 (S_1)	35	Nastavnica hrvatskog jezika	1
Sugovornica 2 (S_2)	35	Psihologinja u vrtiću	2
Sugovornica 3 (S_3)	30	Odgajateljica u vrtiću	1
Sugovornica 4 (S_4)	37	Odgajateljica u vrtiću	3
Sugovornica 5 (S_5)	40	Odgajateljica u vrtiću	3
Sugovornica 6 (S_6)	46	Spremačica u noćnom klubu	2
Sugovornica 7 (S_7)	55	Bankarski službenik	2

Sugovornica 8 (S_8)	56	Pedagoginja u srednjoj školi	2
Sugovornik 9 (S_9)	60	Direktor poljoprivredne firme	2
Sugovornik 10 (S_10)	63	Sveučilišni profesor	2

Odabrani je istraživački uzorak prigodan i dobrovoljan, što podrazumijeva sudjelovanje dostupnih pojedinaca koji su to željeli. S obzirom na temu istraživanja, bilo je potrebno obuhvatiti one sugovornike koji su roditelji i od kojih je moguće prikupiti iskustva o unutarobiteljskim odnosima. Uzorak je uključio ukupno deset roditelja, točnije osam sugovornica i dva sugovornika, a u tablici su navedene neke njihove karakteristike poput dobi, zanimanja i broja djece. Dob obuhvaća raspon od 30 do 65 godina, a prosječan broj djece je dvoje. Zanimanja sugovornika i sugovornica su različita, ali najveći dio zahvaća one koji rade u odgojno-obrazovnom sustavu.

6. 5. Postupak istraživanja

Kako bi se dobili temeljiti i detaljni odgovori na postavljene zadatke istraživanja, odnosno, kako bi se pribavili relevantni istraživački podatci, u istraživanju je korištena kvalitativna metodologija i metoda polustrukturiranog intervjua. Ova se metoda temelji na unaprijed osmišljenim pitanjima koja čine određena tematska područja istraživačkog protokola. Budući da je riječ o metodi intervjua koja ne podrazumijeva striktno određen redoslijed pitanja kao što je slučaj kod metode strukturiranog intervjua, moguća je fleksibilnost u postavljanju pitanja i manje tematsko udaljavanje od istih. Budući da je glavni istraživački cilj prikupljanje neposrednih iskustava sugovornika, ova je metoda prikladna za prikupljanje informacija u istraživanju budući da se sastoji od otvorenih pitanja koja daju određenu dozu slobode u odgovaranju na postavljena pitanja, čime se ulazi u samu dubinu ispitivane tematike.

Nakon izrade istraživačkog protokola odabran je neprobabilistički uzorak iz populacije što znači da je odabran prema određenim kriterijima istraživača, a u ovom slučaju bili su potrebni sugovornici koji su roditelji. Odabrani je uzorak ujedno i prigodni i dobrovoljni, što znači da su u istraživanju sudjelovali pojedinci koji su to željeli i koji su u određenom trenutku istraživanja bili dostupni. U ovom je istraživanju uzorak obuhvatio ukupno deset roditelja, s tim da su najveći dio činile majke (njih osam), a ostala su dva ispitanika bili očevi. Dob sudionika

i sudionica istraživanja kreće se u rasponu između 30 i 65 godina, a većina roditelja ima dvoje djece.

Nadalje, važno je istaknuti kako je situacija s COVID-19 pandemijskom krizom u određenoj mjeri otežala izvršavanje istraživačkog dijela samog rada koji je iziskivao provedbu polustrukturiranih intervjua sa sugovornicima. Određeni broj intervjua bilo je moguće provesti uživo s nekolicinom ispitanika, dok su ostali provedeni pismenim putem, odnosno pismenim odgovaranjem na pitanja iz protokola. Budući da je kretanje i komuniciranje uživo ograničeno mjerama, intervjui provedeni uživo obuhvaćaju tri mjesta, a to su Zadar, Zagreb i Čapljina, dok su intervjui provedeni pismenim putem omogućili komunikaciju sa sugovornicima koji žive nešto dalje, poput sugovornika iz Vinkovaca. Podatci su prikupljeni u razdoblju od mjesec dana, točnije od 1. travnja do 2. svibnja 2021. godine. Dakle, važno je istaknuti kako su, iako intervjui provedeni uživo obično osiguravaju veći broj podataka, pismeni intervjui omogućili uvid u iskustva većeg broja ispitanika s kojima nije bilo moguće provesti izravne intervjue.

Bez obzira na način intervjuiranja, u samom istraživačkom procesu naglasak je stavljen na zaštitu privatnosti i prava sudionika, koja je na samom početku osigurana njihovim obaviještenim i dobrovoljnim pristankom na sudjelovanje u istraživanju, a ujedno je zatraženo i dopuštenje za snimanje razgovora u svrhu kasnijeg procesa transkribiranja. Sudionici su pobliže upoznati sa samom temom istraživanja, kao i njihovom ulogom u njemu te je naglašeno da imaju potpuno pravo u bilo kojem trenutku odustati od sudjelovanja ili odbiti odgovoriti na određeno pitanje. Također, zagarantirana je potpuna anonimnost i korištenje podataka isključivo za potrebe rada.

Nakon procesa transkribiranja intervjua provedenih uživo, uslijedila je analiza dobivenih podataka prilikom koje su korištene oznake (slovo i broj) umjesto osobnih imena sugovornika. Analiza podataka omogućila je dublji uvid u neposredna iskustva roditelja i obilježja njihove svakodnevne komunikacije sa drugim članovima obitelji, a ponajprije s djecom. U skladu s postavljenim istraživačkim zadacima iz kojih su proizašla specifična pitanja uvrštena u protokol, sama analiza istraživačkih rezultata podijeljena je u nekoliko različitih kategorija, a to su oblici komunikacije u obitelji, komunikacijske poteškoće i konflikti unutar obitelji, roditeljska samoprocjena vlastitih komunikacijskih vještina i odgojnog stila te osobno zadovoljstvo obiteljskim odnosima.

7. Analiza i interpretacija rezultata

Analizom dobivenih kvalitativnih podataka stečen je dublji uvid u iskustva roditelja i njihovu svakodnevnu verbalnu i neverbalnu komunikaciju s djecom. Važno je uzeti u obzir jedinstvenost svake pojedinačne obitelji i međusobnih odnosa njezinih članova koji na specifičan način određuju oblik i smjer komunikacije. Postoji mogućnost da će članovi određene obitelji pridavati veliku važnost isključivo verbalnom komuniciranju, dok će se komunikacija između članova druge obitelji znatno temeljiti na neverbalnim oblicima komunikacije. Valja istaknuti kako nije uvijek moguće govoriti o najboljem načinu komuniciranja upravo zbog specifičnosti svake pojedine obitelji te ne postoji univerzalan obrazac kojega je potrebno pratiti kako bi ono bilo uspješno. Ipak, kvalitetna se komunikacija temelji na međusobnom razumijevanju i uvažavanju mišljenja, ali i na kontinuiranom radu na vlastitim komunikacijskim vještinama koje pozitivno utječu na oblikovanje interakcija i odnosa s drugima. Budući da su članovi svake pojedine obitelji različiti i nemaju uvijek jednaka stajališta i mišljenja, nerijetko dolazi do konflikata i poteškoća u komunikaciji. Važno je spoznati te konflikte i zajednički raditi na rješavanju teškoća, što može učvrstiti odnose među članovima.

Budući da je komunikacija širok i kompleksan koncept koji obuhvaća mnoštvo različitih elemenata, analiza i interpretacija dobivenih istraživačkih podataka podijeljena je na nekoliko kategorija koje se odnose na specifične istraživačke teme. U sklopu prve kategorije pobliže će biti prikazana verbalna i neverbalna komunikacija unutar obitelji svakog pojedinog sugovornika, dok će druga kategorija obuhvatiti komunikacijske poteškoće i nesporazume. U fokusu su osobna iskustva roditelja, ali i njihova mišljenja glede relevantnih pitanja koja se tiču specifične teme. Posljednje dvije kategorije odnose se na roditeljsku procjenu vlastitih i djetetovih komunikacijskih vještina te vještina slušanja te opis vlastitog doživljaja i zadovoljstva međusobnim obiteljskim odnosima.

7. 1. Verbalna i neverbalna komunikacija unutar obitelji

Kako navodi Janković (2012), u razdoblju djetetove rane socijalizacije vrši se verbalno i neverbalno komuniciranje s roditeljima koje omogućuje prijenos i razmjenu misli, potreba, želja i osjećaja. Iz tog je razloga ključno da međusobno komuniciranje ne bude pasivno, nego poticajno i aktivno kako bi se djetetu pružila podrška u procesu osobnog razvitka. Važno je istaknuti kako je komunikacija dvosmjernan proces koji iziskuje aktivnost i sudjelovanje oba

sugovornika koji putem verbalnih i neverbalnih znakova mogu razmjenjivati poruke. Neverbalna komunikacija nije uvijek svjesna i namjerna – mnoštvo neverbalnih signala pojavljuje se spontano i nenamjerno kao reakcija pojedinca na određeni podražaj iz okoline. Ti signali dio su interpersonalne komunikacije koja se najčešće odvija među članovima manjih, primarnih skupina kao što je upravo obitelj (Brajša, 1991).

Što se tiče intervjuiranih sugovornika, njihova mišljenja o važnosti verbalne i neverbalne komunikacije u obitelji veoma su slična. Većina roditelja smatra da je unutar obitelji važnije njegovati verbalnu komunikaciju, dok ostali naglašavaju i važnost neverbalnih signala koji prate govor. Neki sugovornici smatraju kako se isključivo neverbalnim komuniciranjem ne može saznati mnogo informacija budući da nedostaje razmjena riječi, dok drugi pak navode da neverbalnim putem nerijetko mogu saznati mnoštvo informacija od djeteta, bez ijedne izgovorene riječi, što je vidljivo iz iskaza jedne od intervjuiranih majki:

"Pa smatram da je unutar obitelji zapravo jednako važno njegovati verbalnu i neverbalnu komunikaciju budući da djeca upijaju naše izraze lice isto kao i izgovorene riječi (...) Što se tiče neverbalnog komuniciranja, mislim da na taj način možemo saznati jednak broj informacija, čak i više nego verbalnom. Moje dijete ima godinu i šest mjeseci pa još uvijek ne priča, ali sa svojim gestama, pokretima, glasanjem savršeno kaže što želi, što ne želi, kad je ljuta, a kad sretna." (S2)

Druga majka prednost je dala verbalnom komuniciranju, ali ipak smatra kako bez problema može pročitati i neverbalne znakove svoje djece:

"Smatram da je u krugu obitelji potrebno prvenstveno razvijati verbalnu komunikaciju. Neverbalnu komunikaciju smatram nečim više-manje sporednim, odnosno, važnije mi je što je netko izgovorio, nego način na koji je to izgovorio (...) Mislim da verbalnom komunikacijom saznajemo više, ali naravno da je u odnosu majke i djeteta to dosta drukčije. Mislim da svoju djecu uvijek mogu "pročitati", neovisno o tome što su rekla ili možda nisu rekla." (S6)

Dakle, intervjuirani roditelji pretežno prednost daju verbalnoj komunikaciji i međusoban razgovor smatraju ključnim elementom interakcije koji im omogućuje da saznaju određene informacije od svojih bližnjih. Neverbalni su im znakovi uglavnom sporedni u interakciji, iako određeni broj roditelja smatra da su podjednako važni kao i verbalni. Zanimljivo je navesti kako svi intervjuirani roditelji, pa čak i oni prema kojima neverbalni

znakovi zauzimaju drugo mjesto u komunikaciji s djecom, vrlo jasno mogu raspoznati neverbalne znakove koji im daju do znanja da je dijete fokusirano na njih i da ih sluša sa pozornošću. Drugim riječima, postoje situacije u kojima im dijete šalje specifične neverbalne signale (glad, potreba za pažnjom, iskazivanje emocija) koji zapravo sa sobom nose važne poruke, što znači da je neverbalna komunikacija ipak važna u njihovoj interakciji, iako je roditelji možda ponekad ne smatraju primarnom.

Što se tiče prednosti i nedostataka verbalne i neverbalne komunikacije, mišljenja intervjuiranih roditelja uglavnom se podudaraju. Kao glavne prednosti verbalne komunikacije sugovornici navode jasnoću i mogućnost brzog izražavanja misli i osjećaja riječima, dok su za njih neverbalni znakovi nadopuna riječima i obogaćuju ih. U svakom slučaju, međusobna komunikacija predstavlja osnovu međuljudskih odnosa te se verbalni i neverbalni oblici zapravo međusobno nadopunjuju. Neverbalna bi komunikacija teško mogla funkcionirati bez verbalne te bi vrlo vjerojatno češće dolazilo do različitih komunikacijskih nesporazuma. S druge strane, neverbalne elemente nije uvijek moguće jasno spoznati u procesu verbalne komunikacije i oni služe kao signali za slanje specifične poruke. Dakle, svaki od ova dva oblika ima određene nedostatke i prednosti te ih je iz tog razloga potrebno koristiti simultano. U odnosu na navedeno, jedna od intervjuiranih sugovornica istaknula je sljedeće:

"Neverbalnom komunikacijom se može puno toga reći, ali ipak se ne može sve potpuno jasno izraziti. Možemo nekad pretpostaviti da je sugovornik htio nešto reći, pa ispadne da smo ga krivo razumjeli. Ista situacija je i s verbalnom komunikacijom, kad sugovornik ili mi ne provjerimo što je mislio onaj drugi, zaključimo nešto što mi mislimo da je mislio, a nismo potvrdili jesmo li dobro shvatili što nam želi reći." (S3)

Druga je sugovornica kao jednu od prednosti verbalne komunikacije spomenula razvijanje komunikacijskih vještina kod djeteta, što je zapravo iznimno važno budući da djeca u najranijoj socijalizacijskoj dobi uče od roditelja te je ključno da oni budu kvalitetan primjer. Oponašanjem roditelja i njihovih riječi, kao i praćenjem neverbalnih signala, dijete razvija govor i sposobnost stupanja u interakciju s drugima, a istovremeno uči razumijevati poruke koje roditelji šalju. Također, intervjuirana je majka istaknula i kako neverbalna komunikacija omogućuje roditelju da u bilo kojem trenutku zna kako se dijete osjeća, budući da ono izražava svoje osjećaje izrazima lica i položajem tijela. Takvi neverbalni signali zapravo roditeljima prenose važne poruke te čak i onda kada dijete ništa nije reklo, roditelj može uvidjeti da nešto, primjerice, nije u redu. Dakle, sugovornica je navela sljedeće:

"Prednosti verbalne komunikacije su to što je relativno jasna i razvija komunikacijske vještine kod djeteta, a nedostaci to što se nekada u naletu ljutnje ne znamo lijepo izraziti. S druge strane, kada je riječ o prednostima neverbalne komunikacije, u odnosu s djetetom uvijek možete znati što mu je i kako se osjeća, bez puno pitanja, budući da izrazom lica, gestama i općenito držanjem tijela iskazuje emocije." (S6)

Nadalje, jedno od pitanja koje je obuhvaćala prva kategorija odnosilo se na roditeljsku usporedbu komunikacije u njihovoj vlastitoj obitelji sa onom kakvu su imali sa svojim roditeljima kada su bili mlađi. Zanimljivo je istaknuti kako je ovo pitanje pokazalo maksimalno slaganje među odgovorima roditelja, budući da smatraju kako je suvremena komunikacija mnogo učestalija negoli ranije. Dakle, u procesu odgoja oduvijek je primarna uloga roditelja, ali se ona danas značajno razlikuje u odnosu na prošlost. Tada su roditelji uglavnom imali glavnu riječ u svim područjima djetetovog odgoja, dok se danas fokus usmjerava na dječju dobrobit te se njihova prava, potrebe i želje značajnije uzimaju u obzir negoli ranije. Drugim riječima, obiteljski odnosi doživljavaju transformaciju budući da se sve više naglašava kvalitetna međusobna komunikacija roditelja i djece. Općenito govoreći, u procesu komunikacije više se uvažavaju mišljenja same djece, a jedna od ključnih promjena je učestalost komuniciranja. Intervjuirani sugovornici slažu se da danas sa vlastitom djecom komuniciraju puno više i češće nego što su njihovi roditelji s njima te da u većoj mjeri djeci pružaju objašnjenja i obrazloženja određenih situacija. Jedna od sugovornica navela je sljedeće, naglašavajući pritom važnost ulaganja truda u međusobnu komunikaciju:

"Pa ja recimo puno više komuniciram i na drugačiji način nego što su moji roditelji sa mnom... puno više i kad sam ja bila dijete, nije se nešto raspravljalo previše, raščlanjivalo, razjašnjavalo, tražilo uzroke, posljedice, a danas opet pokušavaš raznim tehnikama doći do nekog rješenja i jako je bitno, meni je bitno uložiti trud u komunikaciju, mislim da to dovodi do uspjeha, kad se ti potruđiš i nađeš način kako najbolje komunicirati." (S7)

Druga je sugovornica spomenula vlastitu majku koja nije predstavljala dobar primjer budući da joj je bilo važno dominirati u odnosima, a iz njezinog je odgovora vidljivo kako su joj majčine osobine smetale te je njihov odnos bio određen posesivnošću koja je zamarala sugovornicu. Ona se, s druge strane, u odgoju vlastite djece ipak odlučila za drugačiji, pristupačniji pristup kakav je zapravo važno njegovati unutar obitelji budući da ne

podrazumijeva dominaciju roditelja nad djecom. Kao što i sama navodi, s djecom je mnogo razgovarala i dogovarala se, što je zasigurno stvorilo osjećaj međusobnog povjerenja:

"Razlikuje se jako (komunikacija), dok su djeca bila mlađa bilo je više situacija u kojima sam zahtijevala da određene stvari učine, ali što su bili stariji više smo razgovarali i dogovarali se. Nisam se nikada bojala priznati svojim sinovima da sam nešto pogriješila. Lijepo je kad te poštuju, ali ne želim dominirati u njihovom životu. Moja je majka bila izrazito dobar čovjek, ali posesivna i dominantna, što ja nikako nisam mogla prihvatiti i opterećivalo me godinama."
(S8)

7. 2. Komunikacijske poteškoće i obiteljski konflikti

Kao što je već naglašeno u prethodnom poglavlju, suvremena se obitelj razlikuje od obitelji kakva je bila rasprostranjena u prošlosti, ponajviše po načinu međusobnog komuniciranja. Roditelji više analiziraju vlastite odgojne postupke i komunikaciju s djecom koja je u današnje vrijeme sve učestalija. Važno je imati na umu da svaka pojedinačna obitelj ima vlastitu dinamiku i komunikacijske obrasce, ali i određene poteškoće. Nesporazumi i konflikti najčešće se javljaju u trenutku u kojemu nije uspostavljena kvalitetna komunikacija i razumijevanje između članova obitelji. Nerijetko se naglašava upravo uloga roditelja u razvoju uspješne verbalne i neverbalne komunikacije s djecom, ali ipak valja naglasiti kako ni roditelji nisu uvijek u mogućnosti otvoreno i kvalitetno komunicirati ukoliko su suočeni sa određenim teškoćama ili problemima. Takvi će se trenutci uvijek javljati unutar obitelji, ali je važno da i roditelji i djeca osvijeste važnost ulaganja truda u međusobnu komunikaciju. Također, ključnu ulogu u kvaliteti komunikacije u obitelji ima atmosfera koja mora biti otvorena i poticajna za izražavanje misli i emocija.

Kada je riječ o komunikacijskim poteškoćama u obiteljima intervjuiranih, sugovornici uglavnom ističu kako je glavni problem međusobno nerazumijevanje do kojega dolazi uslijed različitosti. Dakle, svakog člana obitelji karakterizira specifična osobnost i način gledanja na svijet i probleme. Ta je međusobna različitost zapravo element koji obogaćuje svaku pojedinu obitelj, ali ponekad može biti izvor neslaganja i sukoba, pogotovo u situaciji u kojoj svaki član ima vlastito mišljenje i ne dopušta drugima da izraze vlastito. Navedeno su istaknule intervjuirane majke:

"A pa različite smo naravi, različiti smo karakteri, je l'. i onda nam treba vremena i truda da bismo se razumjeli, odnosno, ovisno o temi... nešto lakše, a nešto teže ide, tako da ima problema naravno, ovisi o temi i ovisi o tome kakve smo osobe, našim različitostima..." (S7)

"Najčešće dolazi do nesporazuma i nedopuštanja drugoj strani da objasni svoje stavove." (S2)

Kada se radi o rješavanju obiteljskih sukoba, sugovornici se uglavnom slažu u mišljenju da uspješno rješavaju konflikte kada do njih dođe, dok manji dio smatra kako uspješnost ovisi o samoj situaciji. Ovakvi su rezultati zapravo pozitivni budući da uspješno rješavanje konflikata ukazuje na međusobnu komunikaciju članova obitelji koja omogućuje izražavanje mišljenja i osjećaja. U trenutku kada se pojavi određeni problem, zajednička komunikacija o njemu postaje ključna, budući da ignoriranje znatno onemogućava dolazak do rješenja. Drugim riječima, razgovor treba podrazumijevati otvorenost i ravnopravnost. Iskaz jedne sugovornice ukazuje na to kako upravo zajedničkom komunikacijom s drugim članovima obitelji uspije doći do rješenja problema:

"Pa smatram da konflikte rješavam poprilično dobro budući da sve članove potičem na razgovor, objašnjavanje ili razrješavanje nekog nesporazuma, ako dođe do njega, i zapravo zajednički na kraju uvijek uspijemo doći do nekog rješenja." (S3)

Iako je pravilna komunikacija temelj svakog odnosa, interakcije među roditeljima i djecom nisu uvijek kvalitetne i pune razumijevanja. Ponekad se dogodi da dijete u određenoj situaciji reagira burno i pokaže izrazito negativne osjećaje prema roditeljima koji u takvom trenutku moraju pridodati posebnu pozornost načinu na koji će iskomunicirati s djetetom. Izvori djetetove frustracije mogu biti različiti, a veća je vjerojatnost da će mlađe dijete iskazivati negativne emocije, pogotovo ukoliko ih još uvijek nije naučilo kontrolirati na adekvatan način. Obično je riječ o ponašanju koje je uzrokovano nekim podražajem kojeg dijete doživljava negativnim pa u skladu s njime izražava negativne osjećaje. Dvije su sugovornice navele kako je takvo ponašanje kod njihove djece najčešće rezultat pobune ili buntovništva, ali da se naposljetku uspije riješiti razgovorom.

"...prvo se naljutim zbog takvog ponašanja, a onda poslije shvatim da je to revolt zbog nečega i da takvo ponašanje nije konstantno, nego je uzrokovano nečim izvana ili nekim

nesporazumom, da će proći i stišati se te da će onda doći trenutak kad će se moći razgovarati i nekako riješiti problem." (S7)

"Ukoliko se to i dogodi, vjerojatno je iz njihovog bunta. Odgovorno stojim iza svojih odluka što se tiče odgoja, o svemu dobro promislim i ne dira me previše ukoliko se dijete "buni". Opet moram naglasiti kako, barem dosad, sa svojom djecom nisam imala problema i uvijek bismo našli zajednički jezik i uspješno porazgovarali o tome što se dogodilo..." (S6)

Jedan od važnih istraživačkih elemenata bio je vezan uz roditeljske iskaze o tome što je, prema njihovom mišljenju, ključno kako bi se unutar obitelji izbjegli nesporazumi i poteškoće u komuniciranju. Kao što je već ranije istaknuto, ne postoje univerzalna pravila komuniciranja koja vrijede za svaki pojedini odnos budući da je svaki okarakteriziran specifičnom dinamikom i interakcijama. Konflikti unutar obitelji ne moraju nužno biti loši, ali je ipak ključno poticati dijalog koji će biti ravnopravan i unutar kojega će obje strane uvažavati sugovornika. Kako navodi Ginott (2005), najčešći sukobi unutar obitelji nastaju kao posljedica nekvalitetne ili nedovoljne komunikacije, a intervjuirani su roditelji najčešće navodili upravo potrebu za učestalijom i bogatijom komunikacijom kao ključnu u prevenciji konflikata. Zanimljivo je istaknuti kako su se sugovornici uvelike slagali u mišljenjima te su, uz nužnost komuniciranja, navodili međusobno razumijevanje, povjerenje i mogućnost promatranja situacije ili problema iz perspektive druge osobe. Dvije su sugovornice ponudile odgovore koji ukazuju na to da im je važno razumjeti drugu osobu i njezine postupke i razmišljanja:

"A šta je ključno, hm... razumijevanje, tolerancija, a to nekad zna biti baš teško (...) Moraš se naučiti razumjeti i naučiti se toleranciji, da, baš se moraš potruditi... ja se često probam staviti u tuđe cipele kad nešto ne razumijem ili kad ne mogu shvatiti ili kad se čudim nečemu, onda pokušavam razmišljati kao ta osoba i da se to meni događa, kako bih ja postupila..." (S7)

"A treba uvijek barem pokušati razumjeti djecu ili ostale članove obitelji koji žive skupa, staviti se u njihove cipele... Razumjeti zašto netko nešto želi ili zašto je reagirao na specifičan način i slično..." (S3)

Kako navode Ferić i Žižak (2003), komunikacija je jedna od ključnih odrednica obiteljske funkcionalnosti te se nerijetko smatra preduvjetom za razvitak obiteljske fleksibilnosti i kohezije. Međutim, stvaranju obiteljske kohezivnosti doprinosi i slobodno vrijeme obitelji u sklopu kojega članovi sudjeluju o određenim aktivnostima i grade odnose

utemeljene na povjerenju. Provođenje zajedničkog vremena jedna je od ključnih potreba svakog pojedinca te se upravo ta potreba primarno zadovoljava u interakciji s drugim članovima obitelji. Na ovaj se način, svjesno ili nesvjesno, namjerno ili pak nenamjerno, učvršćuju odnosi među njima te se potiče otvoreno komuniciranje koje pospješuje rješavanje sukoba. Sudjelovanje članova u zajedničkim aktivnostima traži međusobnu suradnju, timski rad, dogovaranje i uvažavanje mišljenja drugih (Berc i Kokorić, 2012), a sve su to elementi koji pozitivno utječu na oblikovanje odnosa. Dvije su sugovornice istaknule upravo važnost zajedničkih trenutaka koji su, prema njima, esencijalni za izgradnju kvalitetnih unutarobiteljskih odnosa:

"Pa osim komunikacije... zajednički trenutci, više zajedničkih trenutaka da bi se obitelj povezala i da odnosi ne bi bili hladni. Čim se ne odvaja vrijeme za neke zajedničke aktivnosti i događanja onda je normalno da slabi i međusobna komunikacija." (S1)

"Posvećivanje vremena jedni drugima i provođenje zajedničkog vremena u druženju, šetanju, igranju.... Osobno ne bih imala povjerenja u osobu koja mi se obraća sat ili dva na dan, pa ne bih očekivala to ni od svoje djece prema meni. Povjerenje se gradi kroz zajedničke trenutke i istovremeno dovodi do zdrave komunikacije, a to je zapravo osnova svakog odnosa..." (S6)

7. 3. Samoprocjena vlastitih komunikacijskih vještina i odgojnog stila

Komunikacija je iznimno kompleksan proces koji karakterizira svakodnevicu svakog pojedinca i njegove odnose s drugim ljudima. Važan element uspješne komunikacije čine razvijene komunikacijske vještine koje obuhvaćaju sposobnost osobe da jasno izrazi vlastite misli, ali da istovremeno aktivno sasluša mišljenja sugovornika. Kako navodi Ginott (2005), dijalog između roditelja i djeteta nerijetko nalikuje na zasebne monologe u sklopu kojih ne postoji razumijevanje ni slušanje druge strane. Drugim riječima, u takvim situacijama radi se o manjku vještina komuniciranja koje su nužne za smislenost i uspješnost interakcije. Budući da dijete upravo unutar obitelji razvija prve odnose, iznimno je važno da roditelji imaju razvijene vještine komuniciranja koje će im pomoći da djetetu budu pozitivan primjer. Budući da je prilikom razvijanja vještina slušanja i komuniciranja kod djece ključna upravo uloga roditelja, u sklopu istraživanja bilo je važno istražiti njihovu procjenu i percepciju vlastitih, ali i djetetovih komunikacijskih vještina i vještina slušanja. Općenito, sugovornici smatraju da su jako dobri u slušanju drugih, dok se njihova mišljenja o komunikacijskim vještinama razlikuju. Neki od njih smatraju kako bi trebali dodatno poraditi na njima, dok drugi ističu kako su

poprilično zadovoljni svojim pristupom u komuniciranju. Također, kada je riječ o vještinama njihove djece, procjenjuju ih kao vrlo dobre. Jedna je sugovornica istaknula kako lošije komunicira kada je pod stresom:

"Moje komunikacijske vještine nisu najbolje, moram priznati da se puno jednostavnije izrazim na papiru, a kad sam pod stresom poprilično loše komuniciram. Što se tiče mog djeteta, budući da je još maleno, rekla bih da zasad ima dobru neverbalnu komunikaciju, a za verbalnu ćemo još vidjeti..." (S2)

S druge strane, sugovornica koja radi kao pedagoginja u školi istaknula je kako je kroz posao izgradila vještine komuniciranja:

"Profesionalno i privatno sam radila na sebi, vodila medijaciju i debatne klubove petnaestak godina pa mi se čini da sam izbrusila tako svoje komunikacijske vještine, ali ponekad tvrdoglavost iskoči kao moja karakterna odlika. S njom se još uvijek borim." (S8)

Također, jedna je sugovornica navela kako se uvijek trudi jasno i otvoreno pokazati svoje osjećaje te je spomenula kako zajedno sa suprugom dosta komunicira sa djetetom, što je iznimno pozitivan rezultat. Ukazuje na to da su roditelji svjesni vlastite uloge u odnosu sa djetetom i njegovom razvoju komunikacijskih vještina i vještina slušanja te da je njihova interakcija otvorena i poticajna. Također, sugovornica je istaknula kako smatra da je komunikaciju potrebno poticati što je ključno budući da je komunikacija proces koji zahtijeva rad i trud. Ukoliko su roditelji oni koji potiču razgovor, dijete će osjećati povjerenje i slobodu da može reći ono što misli i osjeća bez osuđivanja i straha od odbacivanja. Ipak, u ovom je slučaju važno uzeti u obzir i samu osobnost majke, budući da sama ističe kako je iznimno otvorena osoba i nema poteškoća u komunikaciji. Samim time, veća je vjerojatnost da će svojom otvorenošću poticati dijete na komuniciranje i dati mu do znanja da slobodno može iskazati svoje misli i emocije.

"Pa ja sam iskreno osoba koja nema nikakvih problema s komuniciranjem i procijenila bih svoje vještine kao dosta dobre zapravo. Uvijek otvoreno pokažem i neverbalno i verbalno osjećaje i misli i jasno ću dati do znanja ako sam na primjer ljuta i ako možda u tom trenutku ne želim komunicirati (...) Što se tiče djeteta, dosta suprug i ja komuniciramo s njim, mislim da su njegove vještine, pa, relativno dobre, sluša krajičkom uha ako mu je nešto zanimljivo..."

mislim da sluša više nego što ja uopće prepoznajem i mislim. Trenutna je komunikacija stvarno zadovoljavajuća, ali uvijek može bolje i mislim da komunikaciju uvijek treba poticati i raditi na njoj." (S1)

Nadalje, na pitanje vezano uz kvalitete i karakteristike roditelja koje su najviše doprinijele njihovoj komunikaciji s djecom sugovornici su pružali različite odgovore. Cilj ovog pitanja bio je potaknuti roditelje na razmišljanje o njihovim kvalitetama koje pozitivno oblikuju njihove odnose s djecom, budući da se nerijetko nađu u situacijama kada se osjećaju bespomoćno i sumnjaju sami u sebe. Neki od njihovih odgovora uključivali su povjerenje, strpljivost, tolerantnost, spuštanje na djetetovu razinu, posvećenost te poticanje komunikacije. Jedna je sugovornica kao ključnu kvalitetu navela svoj pozitivni karakter koji pomaže stvaranju pozitivne atmosfere unutar obitelji i okruženja koje je otvoreno i poticajno za međusobnu komunikaciju:

"Pa mislim da možda moj karakter igra veliku ulogu, uglavnom sam raspoložena i nasmijana i otvorena za komunikaciju. Da sam povučena ili ljutita, vjerujem da ne bi ni oni htjeli komunicirati i vjerojatno bi se distancirali." (S1)

Također, jedna je sugovornica istaknula važnost aktivnog slušanja i davanja povratne informacije djetetu. Kao što je ranije spomenuto, aktivno je slušanje jedan od ključnih elemenata kvalitetne komunikacije i sastavni dio komunikacijskih vještina pojedinca. Aktivnim slušanjem roditelji djetetu daju do znanja da čuju i uvažavaju njegove riječi te ga potiču da razgovara o temama koje ga zanimaju i problemima ukoliko do njih dođe. Također, povratna je informacija sastavni dio komunikacijskog procesa između roditelja i djeteta jer djetetu daje do znanja što radi dobro, a što ne i na čemu bi, ukoliko je potrebno, trebalo dodatno poraditi.

"Pa ja iskreno mislim da je otvorena komunikacija najvažnija, ali i aktivno slušanje drugih i davanje povratne informacije, bilo da je riječ o nečem pozitivnom ili negativnom što je dijete napravilo jer u oba slučaja stvarate povjerenje u odnosu s djetetom." (S5)

Važno je da roditelji budu iskreni i dosljedni u davanju povratnih informacija te da djetetu pojasne svoje mišljenje. Ukoliko kritika stigne bez preciznog objašnjenja, postoji mogućnost da će dijete biti zbunjeno i neće razumjeti što je i na koji način trebalo napraviti. Isto tako, roditelji se ponekad nađu u situaciji u kojoj dijete učini neku pogrešku te, umjesto da

kritiku usmjere na taj specifičan čin, generaliziraju i kritiku usmjeravaju na samo dijete i njegovu osobnost. Većina intervjuiranih roditelja se našla u ovoj situaciji, dok su neki naglasili kako djetetu objasne da njihovo ponašanje nije bilo primjereno. Naravno, interakcija roditelj – dijete nije uvijek jednostavna te i roditelji ponekad potpuno nesvjesno mogu pogriješiti i u komunikaciji odabrati pogrešne riječi. Ovakve je kritike važno svesti na minimum budući da kod djeteta mogu stvoriti osjećaj da manje vrijede ukoliko postupe na određeni način ili da nešto nije u redu sa njihovom osobnošću. Isto tako, može doći do smanjenja njihovog samopouzdanja i samopoštovanja. Iskazi jedne od sugovornice i sugovornika su sljedeći:

"Pa možda, možda... mislim da se znalo dogoditi da mu kažem: zašto si tvrdoglav? ili zašto si bezobrazan? umjesto recimo nisi trebao to staviti na to mjesto... u tom smjeru na primjer." (S1)

"Kritiziram postupak... u smislu, to nije bilo dobro, trebalo bi drugačije - ispravljam što se ispraviti da. Objasnim da griješe svi, ali da je važno što prije grešku ispraviti." (S10)

Osim toga, prilikom davanja povratnih informacija važan je još jedan element, a to je podjednako i dosljedno pružanje i kritika i pohvala. Kritike se vežu uz nepoželjne, a pohvale uz poželjne i primjerene oblike ponašanja. Ponekad dijete ispoljava poželjno ponašanje, ali pohvala roditelja izostane i dijete nije sigurno je li njegovo ponašanje bilo ispravno. Također, ponekad je konstruktivna kritika poželjna i potrebna kako bi dijete uvidjelo da određeno ponašanje nije poželjno i kako bi došlo do njegove promjene. Odgovori intervjuiranih roditelja najvećim se dijelom podudaraju te oni ističu kako djeci pružaju i pohvale i kritike, ali je jedan intervjuirani otac naveo kako veći fokus stavlja na kritiziranje:

"Možda griješim, ali uvijek više inzistiram na onome što nije dobro, a za ono što je dobro mislim da je normalno, komentiram usput." (S10)

Ovakav pristup čest je kod roditelja koji smatraju da će kritikama nužno usmjeriti dijete da se ponaša onako kako oni očekuju i na način koji smatraju ispravnim. Ukoliko se dijete ne ponaša u skladu s roditeljskim očekivanjima, susrest će se sa kritikama kojima ih se nastoji navesti na ispravne postupke. Umjesto toga, poželjno je da roditelji preuzmu odgovornost te da umjesto isključivog kritiziranja pokušaju djetetu pomoći da razvije i usvoji nove, pozitivnije obrasce ponašanja. U situaciji u kojoj roditelj prosuđuje određeni postupak te isključivo ukazuje na njegove nedostatke, djetetu uopće ne pruža mogućnost da shvati kako treba pravilno

postupiti. Isto tako, nije razumno da roditelj očekuje da dijete razmišlja na način na koji on razmišlja te da zna koji su sve postupci dobri. Drugim riječima, pravilne postupke poželjno je nagraditi pohvalom, a ne ih podrazumijevati ili smatrati, kako sugovornik navodi, "normalnim". Djetetu jasno treba dati do znanja da je određeno ponašanje poželjno, odnosno nepoželjno, kako bi ono moglo djelovati u skladu s uputama.

Također, u odgojnom procesu i procesu usvajanja (ne)poželjnih ponašanja važnu ulogu imaju pravila koja postavljaju roditelji. Pravila obično podrazumijevaju postavljanje određenih granica kada je riječ o ponašanju djeteta te služe usmjeravanju ili reguliranju njegovog djelovanja. Usmjeravanje dovodi do fokusiranja, a reguliranje do poštivanja pravila. Uloga roditelja je da podržava dijete u onim aktivnostima u kojima je ono usmjereno prema specifičnom cilju, ali je njegov zadatak i da postavi realna očekivanja koja su usklađena s djetetovim mogućnostima i sposobnostima. Istovremeno, dijete treba biti svjesno tih očekivanja, a roditelj mora postaviti jasne granice i biti dosljedan i precizan u davanju povratnih informacija (Pećnik i Starz, 2010). Intervjuirani roditelji generalno smatraju da postavljaju jasna i precizna pravila, ali ona nisu iznimno stroga i gotovo uvijek postoje određene iznimke. Također, ističu kako postavljena pravila prilagođavaju dobi i stupnju razvoja djeteta. Također, jedna je sugovornica navela kako smatra da je dosljednost u pridržavanju pravilima važna, ali priznaje kako i sama radi određeni odmak od njih kada su neke stvari u pitanju:

"Pa mislim da sam postavila jasna pravila koja nisu nešto pretjerano stroga... uspije on mene slomiti. Ipak mislim da je bitno biti dosljedan, iako ja sama nisam, nekad nešto zabranim dva puta, na primjer kad je riječ o slatkišima, a treći put popustim... za neke stvari postoje iznimke uvijek." (S1)

7. 4. Osobno zadovoljstvo obiteljskim odnosima

Posljednje poglavlje interpretacije obuhvaća istraživačke rezultate vezane uz osobno zadovoljstvo roditelja njihovim obiteljskim odnosima. Generalno, sugovornici svoje odnose s drugim članovima obitelji procjenjuju kao jako dobre te navode kako su iznimno zadovoljni međusobnom komunikacijom. Dobiveni iskazi ukazuju na to da intervjuirani roditelji komunikaciju unutar obitelji smatraju ključnom za funkcioniranje odnosa te se trude poticati razgovore o problemima, što jedna sugovornica smatra samom suštinom obitelji.

"Pa rekla bi da su međusobni odnosi dosta otvoreni, radi se na nekim problemima i jako se dobro poznajemo. Generalno sam zadovoljna komunikacijom. Uvijek postoji prostor za rad na odnosima, naravno..." (S1)

"Uglavnom, zadovoljna sam dok možemo razgovarati o problemima i zajednički ih rješavati i biti podrška jedni drugima. Mislim da to i jest bit obitelji." (S8)

Važno je istaknuti kako niti jedan obiteljski odnos nije savršen te su roditelji spomenuli neka pitanja na kojima bi voljeli dodatno poraditi kako bi njihovi odnosi s bližnjima bili još kvalitetniji. Neka od njih vezana su uz manjak slobodnog vremena, potrebu za većom tolerancijom i uvažavanjem drugih u obitelji, ali i nedovoljno zajedničkih trenutaka. Uz to, jedan je intervjuirani otac istaknuo kako je njegova pretjerana posvećenost poslu dovela do zanemarivanja zajedničkog vremena u obitelji te je naveo kako žali zbog manjka zajedničkih trenutaka.

"Tolerancija, uvažavanje tuđe osobnosti. Teško je nekog promijeniti, treba ga uvažavati i saslušati, objasniti mu da li se s njim slažeš, ako da zašto da i ako ne zašto ne. Rasvijetliti sve i ustrajati pri svome, ali saslušati druge, a vrijeme neka presudi tko je bio u pravu." (S10)

"Imao sam jedan ružan alkoholičarski period života koji nastojimo zaboraviti. I sad mi je žao smo u periodu od 30 godina otišli samo na jedan zajednički godišnji odmor. Posao mi je bio prvi, koji im je opet omogućio bolji život od njihovih vršnjaka, ali malo zajedničkih opuštajućih trenutaka..." (S9)

Dakle, važno je imati na umu kako niti jedan roditelj ne postupa uvijek ispravno te u obiteljskim odnosima uvijek može doći do komunikacijskih poteškoća i nesporazuma. Problemi su uobičajeni i nisu nužno pokazatelj disfunkcionalnosti obitelji, ali je ključan način na koji im se u odnosu pristupa i kako ih se, s druge strane, nastoji riješiti. Ukoliko je obiteljsko okruženje otvoreno i motivirajuće, izgradit će se snažni odnosi okarakterizirani povjerenjem i međusobnim podržavanjem. Također, takvi će odnosi pozitivno utjecati na djetetove kasnije odnose s drugima koji neće biti dio njegove nuklearne obitelji. S druge strane, negativna atmosfera stvorit će nepovjerenje i zatvorenost u komunikaciji te postoji mogućnost da će dijete usvojiti negativne obrasce komuniciranja. Intervjuirani roditelji svoju su obiteljsku atmosferu okarakterizirali kao poprilično poticajnu za komunikaciju, a jedna je majka spomenula važnost ranog odgoja u kojemu je ključna uloga roditelja i njihova dosljednost:

"Pa rekla bih da je otvorena i poticajna (atmosfera u obitelji)... Mislim da su rijetke obitelji u kojima se ama baš o svemu uvijek priča otvoreno i iskreno. Svi imamo nešto što ćemo ipak nekad zadržati za sebe, ali generalno dosta razgovaramo. Budući da dijete uči imitiranjem, vodim se time da budem dobar primjer i smatram da roditelji imaju ključnu ulogu u odgoju. Ne možeš krenuti s odgojem u desetoj godini djetetova života, nego je od samog početka važno raditi i biti dosljedan." (S1)

Također, jedna je sugovornica pružila posebno značajan odgovor koji dodatno ukazuje na važnost uspostavljanja kvalitetnih odnosa između djeteta i roditelja. Drugim riječima, iz njezinog je iskaza vidljivo da je i sama sa svojom majkom imala pozitivan odnos pun povjerenja te su jedna s drugom dijelile sve važnije trenutke. Isto tako, takav je obrazac komuniciranja i ponašanja nesvjesno prenijela i na odnos sa vlastitom djecom, čime je zapravo stvorila veoma poticajnu atmosferu koja djeci daje do znanja da svoje probleme ili teškoće mogu otvoreno podijeliti i da će naići na podršku.

"Pa ja sam sa svojom mamom imala situacije da kada se nešto značajno dogodi da ju nazovem i to joj kažem, znači, danas je dijete dobilo dobru ocjenu ili upisala se na fakultet ili joj maturirala je, znači sve te neke važne trenutke dijelila bi s mamom... uvijek prvo nju nazovem... i onda sam to nekako nesvjesno prenijela na djecu. Prokomentiramo svaku važniju situaciju ili stanje u kojem se trenutačno nalaziš ili ako si sretan, tužan ili pod stresom, znači sve gledaš da dijeliš, i dobivaš to isto od djece... generalno jako poticajna atmosfera." (S7)

8. Zaključak

Naposljetku, važno je istaknuti kako je analiza dobivenih podataka omogućila uvid u iskustva roditelja i njihove odnose i interakciju s djecom. Svaka je pojedina obitelj specifična na svoj način, što podrazumijeva i jedinstvenost interakcijskih obrazaca. Budući da je komunikacija kompleksan koncept, analiza i interpretacija istraživačkih podataka podijeljena je na nekoliko tematskih kategorija. Sve u svemu, s obzirom na cjelokupnu situaciju s pandemijom i smanjenu dostupnost sugovornika, istraživački su rezultati uspješno prikupljeni i generalno ukazuju na pozitivnu sliku obiteljske komunikacije. Intervjuirani roditelji ističu važnost njegovanja i poticanja verbalnih i neverbalnih oblika komunikacije unutar obitelji, s tim da određeni broj prednost ipak daje verbalnom komuniciranju budući da smatraju da tim putem mogu jednostavnije doći do informacija. Prema njihovom mišljenju, osnovne prednosti verbalne komunikacije su jasnoća i mogućnost brzog izražavanja misli i osjećaja riječima, dok neverbalne znakove smatraju nadopunom riječima. Također, iskazi roditelja ukazali su na određene razlike u suvremenoj obiteljskoj komunikaciji u odnosu na komunikaciju u prošlosti. Drugim riječima, roditelji smatraju kako danas sa djecom puno više i češće komuniciraju te rade na rješavanju različitih problema.

Nadalje, rezultati pokazuju kako u obiteljima intervjuiranih nerijetko dolazi do poteškoća u komuniciranju, a glavni je problem nerazumijevanje i međusobna različitost. Ipak, roditelji smatraju kako veoma uspješno rješavaju konflikte kada do njih dođe, što ukazuje na poticanje zajedničke komunikacije i raspravljanje o problemima. Naravno, konflikti unutar obitelji su uobičajeni i nisu nužno nešto problematično, a sugovornici ističu kako bi se oni mogli spriječiti jasnijom komunikacijom, ali i pokazivanjem razumijevanja prema drugoj osobi i njezinoj perspektivi. Isto tako, prema njihovom je mišljenju odnose moguće izgraditi provođenjem zajedničkog vremena i stvaranjem posebnih trenutaka.

Kada je riječ o procjeni vlastitih komunikacijskih vještina i vještina slušanja, mišljenja roditelja su različita. Neki od njih smatraju kako su s vremenom uspješno izgradili svoje vještine, dok drugi navode kako bi ipak na njima mogli dodatno poraditi. S druge strane, kada je riječ o vještinama njihove djece, sugovornici ih procjenjuju kao jako dobre, a pogotovo oni roditelji koji odgojni fokus stavljaju na poticanje redovne komunikacije s djetetom. Kao neke vlastite pozitivne osobine koje pospješuju obiteljsku interakciju naveli su strpljivost, toleranciju, posvećenost i spuštanje na djetetovu razinu, odnosno poblize razumijevanje. Važan rezultat je i dosljedno davanje povratnih informacija djetetu – pohvala i kritika te aktivno slušanje koje dovodi do boljeg razumijevanja. Također, intervjuirani roditelji generalno

smatraju da postavljaju jasna i precizna pravila, ali ona nisu iznimno stroga i gotovo uvijek postoje određene iznimke. Također, ističu kako postavljena pravila prilagođavaju dobi i stupnju razvoja djeteta. Što se tiče osobnog zadovoljstva obiteljskim odnosima, sugovornici općenito svoje odnose s drugim članovima obitelji procjenjuju kao jako dobre te navode kako su iznimno zadovoljni međusobnom komunikacijom. Trude se poticati razgovor o problemima i nesporazumima, koji se ponekad javljaju zbog njihovih loših postupaka. Primjerice, neki su sugovornici istaknuli kako su posvećivali više pažnje poslu, negoli obitelji te žale zbog malog broja zajedničkih trenutaka. Ipak, njihove su obiteljske atmosfere generalno otvorene i poticajne za komunikaciju, a odnosi puni povjerenja i međusobne podrške.

Dakle, iako su dobiveni rezultati važni jer rasvjetljuju neke elemente koji su ključni za obiteljsku komunikaciju, ovdje je riječ o manjem kvalitativnom istraživanju i podatke nije moguće generalizirati na cjelokupnu populaciju. Drugim riječima, o prikupljenim se podacima ne može govoriti na općenitoj razini te bi za takav korak bilo potrebno intervjuirati mnogo veći broj sugovornika. S druge strane, određeni bi stupanj generalizacije bio moguć u sklopu kvantitativnog istraživanja, no takav oblik bi onemogućio prikupljanje dubljih uvida u realna iskustva sugovornika i ona bi bila svedena na mjerne skale. Jedna od preporuka za buduća istraživanja odnosi se na proširivanje uzorka i intervjuiranje djece roditelja, s obzirom da je njihova perspektiva nešto drugačija i dodatno bi obogatila istraživačke rezultate. Također, budući da je jedan od nedostataka ovog istraživanja manjak muških sudionika te su iskustva majki u prvom planu, bilo bi korisno pobliže istražiti iskustva i mišljenja očeva.

9. Literatura

Pisani izvori

1. Abercrombie, N., Hill, S., Turner, Bryan S. (2008), *Rječnik sociologije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
2. Berc, G., Blažeka Kokorić, S. (2012), Slobodno vrijeme obitelji kao čimbenik obiteljske kohezivnosti i zadovoljstva obiteljskim životom, *Kriminologija i socijalna integracija*, 20 (2):15-27.
3. Berk, L. E. (2018), *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Brajša, P. (1991), Interpersonalna komunikacija u obitelji, *Defektologija*, 28 (2): 117-124.
5. Crnjac, M. (2007), Komunikacija u nastavi, Diplomski rad, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera.
6. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006), *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
7. Damjanić, Zdenka (2014), Komunikacijsko usklađivanje poslovnog i obiteljskog života: utjecaj na majčinstvo, *Media, Culture and Public Relations*, 5(1): 30-46.
8. Fanuko, N. (2012), *Sociologija*. Zagreb: Profil.
9. Ferić, M., Žižak, A. (2004), Komunikacija u obitelji - percepcija djece i mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 40 (1): 25-38.
10. Galić, Branka (2011), Žene i rad u suvremenom društvu – značaj “orodnjenog” rada", *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 49(1): 25-48.
11. Ginott, H. G. (2005). *Između roditelja i djeteta*. Lekenik: Ostvarenje.
12. Golubović, Z. (1981). *Porodica kao ljudska zajednica*. Zagreb: Naprijed.
13. Janković, J. (1995), Teorijska promišljanja o obitelji, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, 4(4-5): 433-449.
14. Janković, J. (2012). *Plodovi roditeljskih poruka*. Zagreb: Etcetera.
15. Ljubešić, M., Cepanec, M. (2012), Rana komunikacija: u čemu je tajna?, *Logopedija*, 3(1): 35-45.
16. Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
17. Ljubetić, M. (2006). *Obitelj u povijesnom i suvremenom kontekstu*. Split: Filozofski fakultet.

18. Maleš, D. (2011). *Nove paradigme ranog odgoja*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Zavod za pedagogiju.
19. Malkić Aličković, A. (2017), Ispitivanje socijalnih vještina učenika osnovnoškolske dobi u odnosu na dob i spol, *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teoriju i praksu*, 66(3): 379-400.
20. Mihić, M. (2006), Segmentacija tržišta temeljem osjetljivosti potrošača na vrstu utjecaja referentnih grupa: multivarijantna analiza. *Market-Tržište*, 18(1-2): 15-28.
21. Pećnik, N., Starz, B. (2010), Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
22. Romski, M., Sevcik, R. A. (2005), Augmentative Communication and Early Intervention: Myths and Realities, *Infants & Young Children*, 18(3): 174-185.
23. Rosić, V., Zloković, J. (2002). *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Rijeka: Grafrade.
24. Siegel, D. J., Hartzell, M. (2003), *Parenting from the Inside Out*. New York: Penguin Putnam Inc.
25. Zloković, J., Čekolj, N. (2018), *Oснаživanje obitelji za razvoj pozitivnih odnosa*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Mrežni izvori

URL 1: Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46979> (19. 03. 2021.)

URL 2: Metoda uzoraka,

http://www.unizd.hr/portals/4/nastavni_mat/2_godina/statistika/8_predavanje_s.pdf (23. 03. 2021.)

10. Prilozi

10. 1. Protokol intervjua za roditelje

Oblici komunikacije unutar obitelji

1. Prema Vašem mišljenju, koji je oblik komunikacije važnije njegovati unutar obitelji – verbalnu ili neverbalnu komunikaciju?
2. Smatrate li da se neverbalnom komunikacijom može saznati jednak broj informacija kao i verbalnom?
3. Po kojim neverbalnim znakovima možete prepoznati da vas dijete sluša ili pak ne sluša?
4. Koji su, prema Vašem mišljenju, prednosti i nedostaci verbalne, a koji neverbalne komunikacije?
5. Razlikuje li se komunikacija u Vašoj vlastitoj obitelji od one kakvu ste imali sa vlastitim roditeljima kad ste bili dijete?

Komunikacijske poteškoće

1. Do kakvih komunikacijskih poteškoća ili nesporazuma najčešće dolazi u Vašoj obitelji?
2. Događaju li Vam se nesporazumi i teškoće u komuniciranju češće s djetetom ili pak drugim članovima obitelji, kao što je vaš suprug/supruga?
3. Kako reagirate kada dijete pokaže intenzivne negativne osjećaje prema Vama?
4. Smatrate li da uspješno rješavate konflikte unutar obitelji?
5. Što je, prema Vašem mišljenju, ključno kako bi se izbjegle poteškoće i nesporazumi u komunikaciji među članovima obitelji?

Samoprocjena vlastitih komunikacijskih vještina i odgojnog stila

1. Kako biste procijenili vlastite komunikacijske vještine, a kako vještine Vašeg djeteta?
2. Koje su kvalitete vas kao roditelja koje su doprinijele/doprinosu kvalitetnoj komunikaciji s Vašim djetetom?
3. Kako biste procijenili vlastitu vještinu slušanja drugih?
4. Kako biste procijenili vještinu slušanja Vašeg djeteta? Smatrate li da ono svjesno i aktivno sluša Vaše upute i misli koje iskazujete?
5. Dajete li povratne informacije djetetu samo onda kada učini nešto krivo/dobro ili u obje situacije?
6. Je li Vam se ikada dogodilo da ste uputili kritiku djetetovoj osobnosti nakon što je napravilo nešto loše, a ne tom konkretnom lošem postupku?

7. Smatrate li da ste djetetu postavili jasna i stroga pravila? Pridržavate li ih se uvijek ili postoje iznimke?

Osobno zadovoljstvo obiteljskim odnosima

1. Kako biste generalno procijenili odnose unutar Vaše obitelji?
2. Jeste li zadovoljni komunikacijom s drugim članovima obitelji?
3. Koje biste karakteristike Vašeg odnosa s djetetom i drugim članovima obitelji naveli kao najpozitivnije?
4. Prema Vašem mišljenju, postoji li nešto na čemu biste trebali poraditi kako bi bili zadovoljniji obiteljskim odnosima?
5. Da možete promijeniti neke vlastite postupke u kojima ste griješili unutar odnosa s drugim članovima obitelji, koji bi to postupci bili?
6. Na koji ste odgojni postupak najponosniji?
7. Kako biste okarakterizirali Vašu obiteljsku atmosferu? Je li ona otvorena i poticajna za izražavanje osjećaja i misli kroz komunikaciju?

10. 2. Podatci o intervjuima

	DATUM ODRŽAVANJA INTERVJUA	MJESTO ODRŽAVANJA INTERVJUA	NAČIN INTERVJUIRANJA
Sugovornica 1 (S_1)	01. 04. 2021.	Čapljina	Uživo (vrijeme trajanja intervjua: 35 minuta)
Sugovornica 2 (S_2)	11. 04. 2021.	Zadar	Uživo (vrijeme trajanja intervjua: 30 minuta)
Sugovornica 3 (S_3)	09. 04. 2021.	Zadar	Pismenim putem
Sugovornica 4 (S_4)	15. 04. 2021.	Zadar	Pismenim putem
Sugovornica 5 (S_5)	17. 04. 2021.	Zadar	Uživo (vrijeme trajanja intervjua: 27 minuta)

Sugovornica 6 (S_6)	20. 04. 2021.	Zadar	Uživo (vrijeme trajanja intervjua: 34 minute)
Sugovornica 7 (S_7)	02. 05. 2021.	Zadar	Uživo (vrijeme trajanja intervjua: 30 minuta)
Sugovornica 8 (S_8)	27. 04. 2021.	Zagreb	Uživo (vrijeme trajanja intervjua: 35 minuta)
Sugovornik 9 (S_9)	03. 04. 2021.	Čapljina	Pismenim putem
Sugovornik 10 (S_10)	07. 04. 2021.	Vinkovci	Pismenim putem

Sažetak

Komunikacija i odnosi u obiteljskom okruženju

Obitelj je primarna društvena grupa i temeljna socijalizacijska zajednica unutar koje pojedinac stupa u svoje prve odnose sa drugima i uči komunikacijske obrasce. Osnova kvalitetnih odnosa unutar obitelji je učinkovita komunikacija koja svakom članu omogućuje iskazivanje misli i emocija. Također, kvaliteta obiteljskih odnosa važna je odrednica napretka svakog djeteta u kojemu glavnu ulogu imaju sami roditelji. Budući da dijete u najranijoj dobi upravo s njima razvija najprivrženiji odnos, taj bi odnos trebalo karakterizirati povjerenje, podrška, sigurnost i ljubav. Budući da je komunikacija dinamičan i dvosmjernan proces, od svih se članova obitelji očekuje zajednički rad i suradnja kako bi međusobna interakcija bila što uspješnija. Uspostavom kvalitetne komunikacije grade se čvrsti odnosi i povezanost koja među članovima obitelji traje jako dugo i osnova je razvitka svih drugih odnosa. Ova je tematika istražena kroz kvalitativno istraživanje koje je obuhvatilo intervju sa roditeljima, a cilj je bio prikupiti njihova mišljenja i iskustva o odnosima i komunikaciji unutar njihove obitelji. Budući da je svaka obitelj specifična na svoj način, to podrazumijeva i jedinstvenost komunikacijskih obrazaca i obiteljske dinamike. Istraživački su rezultati ukazali na pozitivnu sliku obiteljske interakcije, a intervjuirani roditelji verbalne i neverbalne komunikacijske oblike smatraju važnima i mišljenja su da se danas unutar obitelji više komunicira negoli što se komuniciralo u prošlosti. U njihovim se obiteljima javljaju nesporazumi i teškoće, ali ih uspješno rješavaju i navode kako ih je moguće prevenirati pravilnom komunikacijom. Svoje vještine komuniciranja i slušanja te vještine svoje djece smatraju jako dobrima i generalno su zadovoljni odnosima s drugim članovima. Ipak, važno je imati na umu kako je ovo istraživanje maleno i nije moguće poopćavati dobivene rezultate, ali su oni ipak važni jer osvjetljuju određene elemente obiteljskih odnosa i interakcije.

Ključne riječi: obitelj, roditeljstvo, komunikacija, obiteljski odnosi, obiteljsko okruženje

Summary

Communication and Relationships In Family Environment

The family is the primary social group and the fundamental socialization community within which the individual enters into his or her first relationships with others and learns communication patterns. The basis of quality family relationships is effective communication that allows each member to openly express thoughts and emotions. Also, the quality of family relationships is an important determinant of the progress of every child in which the main role is played by the parents themselves. Since the child develops the most affectionate relationship with them at an early age, this relationship should be characterized by trust, support, security and love. Because communication is a dynamic and two-way process, all family members are expected to work together and collaborate to make mutual interaction as successful as possible. Establishing quality communication builds strong relationships and connections that last a very long time among family members and are the basis for the development of all their other relationships. This topic was explored through a qualitative research that included interviews with parents, and the main aim was to gather their opinions and experiences about relationships and communication within their families. Since each family is specific in its own way, this implies the uniqueness of communication patterns and family dynamics. The research results indicated a positive picture of family interaction and the interviewed parents consider verbal and non-verbal forms of communication important. Also, they think that more communication is done within the family today than was communicated in the past. Misunderstandings and difficulties arise in their families, but they successfully resolve them and state how they can be prevented by proper communication. They consider their communication and listening skills and the skills of their children to be very good and are generally satisfied with relationships with other members. However, it is important to keep in mind that this research is quite small and it is not possible to generalize the results obtained, but they are still important because they shed light on certain elements of family relationships and interaction.

Key words: family, parenthood, communication, family relationships, family environment